

ΑΧΑΪΚΑ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ: Κ. Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

Περιεχόμενα:

ΠΑΤΡΩΝ ΑΝΤΩΝΙΟΣ	Τὸ πένθο· τῆς Ἀχαΐας
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ, Δήμαρχος Πατρέων	Ὁ Στ. Θωμόπουλος καὶ αἱ Πάτραι
ΚΗΝΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	Ὁ ἱστορικὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος
ΠΕΠΟΝΗΣ	Πίτρα (ποίημα)
ΕΦΑΝΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ	Ἐλευούσης μονὴ διατηρουμένη εἰς Ἀχαΐαν (ἀνέκδοτον σημείωμα)
ΒΙΛΙΑ ΠΑΠΑΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ	Στὸ Στέφανο Θωμόπουλο (ἐπίγραμμα)
ΒΟΣ Α. ΒΕΗΣ	Ὁ Τούρκος ἱστοριογράφος Μουσταφᾶς Ναΐμ καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν Π. Πάτραις
ΑΧΑΙΟΣ	Ὁ τιμώμενος ἱστορικὸς
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΦΑΚΗΣ	Προικοσυμβόλαιον ἐν Πάτραις τοῦ 1829
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Χ. ΖΩΗΣ	Πατρinh δικαστικὴ ὑπόθεσις τοῦ 1826
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΡΡΑΣ	Στὴν Πίτρα (ποίημα)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ	Στὴν ταβέρνα
Α. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	Δύσι (ποίημα)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Σ. Ν. Θωμόπουλος ἱστορικὸς ἀπὸ τὰς Πάτρας καὶ διὰ τὰς Πάτρας	1821 (ἀνέκδοτον ποίημα)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ	Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ὡς δημοτικὸς σύμβουλος Πατρέων
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ	Βιβλιογραφικὸν σημείωμα τῶν ἔργων Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ	Τὰ μπρόκολα τῆς Μπόχαλης (Παλιὰ Πάτρα)
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΛΤΕΝΗΣ	Πατρinh δημοτικὰ τραγούδια
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ	Ὁ θάνατος τοῦ Στέφ. Θωμοπούλου. Βιογραφικὲς σημειώσεις. Τὸ ἄγγελμα στὴν Πάτρα. Πέθανε ὁ Ἀριστείδης Ἰ. Μικρούτσικος.

ΑΧΑΪΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΕΤΟΣ Γ'. ΑΡΙΘ. 11—ΠΑΤΡΑΙ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1939

ΤΟ ΠΕΝΘΟΣ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

Τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου συμπολίτου καὶ διακεκριμένου ἱστορικοῦ συγγραφέως Στεφάνου Θωμοπούλου δὲν πενθεῖ μόνον ὁ διανοούμενος κόσμος τῆς πόλεως ταύτης, ἥς τὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐμελέτησε καὶ κατέγραψε τὸ τετιμημένον τοῦτο τέκνον τῆς πόλεως καὶ ἡμῶν ὁ πεφιλημένος φίλος, οὗ τὴν φιλίαν καὶ τὴν ἀγάπην ἐξ αὐτῶν τῶν φοιτητικῶν ἐδράνων ἐγνωρίσαμεν. Συμμετέχει εἰς τὸ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του πένθος καὶ ὁλόκληρος ἡ πόλις καὶ ἡ Ἀχαΐα ὅλη, ἴδιον αὐτῆς πένθος καταλογίζουσα τὴν ἀπώλειαν τιμίου καὶ ἀγαθοῦ ἀνδρός, πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀναλώσαντος εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ παρελθόντος τῆς γενετείρας αὐτοῦ γῆς. Ἰδιαίτατα δὲ ἡ Ἐκκλησία, ἥς ἀφωσιωμένον καὶ πιστὸν τέκνον ὑπῆρξεν ὁ ἀπελθὼν μεγάλτιμος Ἀχαιοὺς ἐπιστήμων, ἰδίαν ἀπονέμει τιμὴν εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ, χάριτας ὁμολογοῦσα εἰς τὸν εὐσεβεῖ ἐρευνητὴν, ὅστις οὐδεμιᾶς εὐκαιρίας ἐπελάθετο, ἵνα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου ἰδιαζόντως ἐμφανίσῃ ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Οὕτως ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἀνεδείχθη τὰ μέγιστα συμβαλὼν εἰς τὴν ἀναδίφησιν τοῦ παρελθόντος τῆς μακράωνος καὶ ἱστορικῆς ζωῆς τῆς Ἀποστολικῆς καὶ γεραρᾶς Ἐκκλησίας ταύτης τῶν Πατρῶν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ Ἱστορία τοῦ βίου καὶ τοῦ ἐν Πάτραις μαρτυρίου τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, τῆς Ἱ. Μονῆς Ὁμπλοῦ, ἡ βιογραφία τοῦ Μητροπολίτου Δέρκων κ. ἄ., εἰς δὲ τὸ μνημειῶδες αὐτοῦ ἔργον τῆς Ἱστορίας τῶν Πατρῶν ἐστηρίχθησαν ἡμέτεροι καὶ ξένοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν ἱστορικῶν ἐκάστου αὐτῶν ἔργου των. Κόσμημα δὲ τοῦ Μητροπολιτικοῦ μεγάρου δύναμαι νὰ ἀποκαλέσω τὸν πίνακα τῶν ἀπ' αἰώνων Ἐπισκόπων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀποστολικῆς Μητροπόλεως, Ἀρχιεπί-

σκόπων καὶ Μητροπολιτῶν, συνταχθέντα, φιλοτεχνήεντα καὶ δωρηθέντα ἡμῖν ὑπ' αὐτοῦ.

Ἀπὸ τῶν «Ἀχαϊκῶν», τοῦ ὀργάνου τούτου τῆς Ἀχαϊκῆς διανοήσεως καὶ ἐρεῦνης, εὐχόμεθα ὅπως πολλοὶ κατὰ Θωμόπουλον ἀναφανῶσι τῆς πόλεως ταύτης μελετηταὶ καὶ εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς δόξης συντελέσωσιν.

† Ὁ Πατρῶν ΑΝΤΩΝΙΟΣ

Ο ΣΤ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΠΑΤΡΑΙ

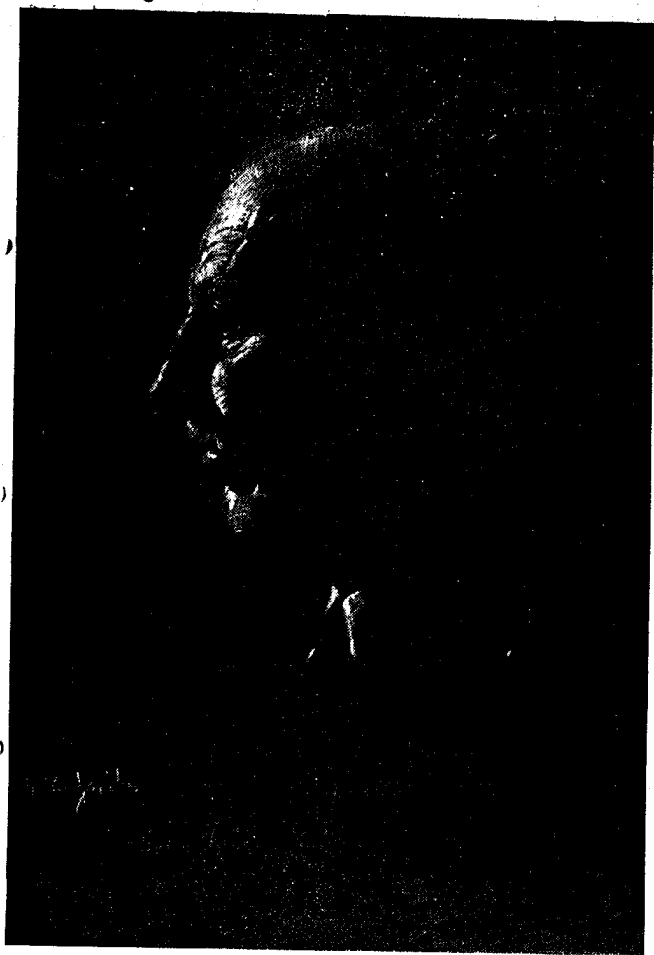
Ὁ ἐκλιπὼν ἀείμνηστος συμπολίτης Στέφανος Θωμόπουλος ὑπῆρξε πραγματικῶς μία ἔξαιρετικὴ φυσιογνωμία διὰ τὴν πόλιν μας. Γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας δὲν ἐτρόπη πρὸς τὰς διασκεδάσεις, ἀλλ' ἀπὸ μαθητῆς ἀκόμῃ εἶχε τὴν ἔμπνευσιν νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς γεννετείρας του. Καὶ τὸ κατώρθωσεν. Παρ' ὅλον ὅτι ἐνεγράφη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Νομικῆς, εἰργάσθη μὲ ζῆλον ἡμέρας καὶ νύκτας διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον μὲ ζῆλον ἔνθεον καὶ μὲ ἔξαιρετικὴν νεανικὴν ὁρμὴν ἤρchiσε. Τὸ ἔργον του ἐκρίθη ἀπὸ διαπρεπεῖς ἱστορικοὺς, ἰδικoὺς μας καὶ ξένους, οἱ ὅποιοι εὗρον εἰς αὐτὸ μίαν πηγὴν ἀνεξάντλητον διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, δὲν πρόκειται λοιπὸν νὰ κάμω ἐγὼ λόγον περὶ τῆς μεγάλης ἀξίας του. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ ἡθέλα νὰ τονίσω εἶνε ἡ ἀγάπη, μὲ τὴν ὁποίαν περιέβαλον οἱ Πατρινοὶ τὸν Θωμόπουλον.

Ἐλάτρευαν κυριολεκτικῶς τὸν ἄξιον συμπολίτην των καὶ τὸν ἐξέλεξαν ἐπὶ πολλὰς τετραετίας δημοτικὸν σύμβουλον. Καὶ εἰς τὸ πεδῖον αὐτὸ τῆς δράσεώς του ὁ Θωμόπουλος προσέφερεν ὀλοφύχως ὀλόκληρον τὸν ἑαυτὸν του. Εἰργάσθη μὲ εἰλικρίνειαν ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ Δήμου, ἱστάμενος μακρὰν τῶν κομματικῶν βλέψεων καὶ ἀντεγκλήσεων, πρὸς τὰς ὁποίας ὑπῆρξε πάντοτε τελείως ξένος.

Ἀπομακρυνθεὶς τῶν Πατρῶν ἐπὶ μίαν περίπου τριακονταετίαν καὶ ζῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, δὲν ἐλησμόνησε ποτὲ τὰς Πάτρας. Εἰργάσθη ἐκεῖ διὰ νὰ πλουτίσῃ μὲ νέας πηγὰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ ἀφῆκε πλῆθος σημειώσεων, ἀποτελουσῶν συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας του. Ἐπεσκέπτετο ἐν τούτοις κατ' ἔτος τὴν πόλιν μας καὶ πέρυσι μοῦ ἔφερε κατὰλογον τῶν ὀνομάτων ὅλων, ὅσοι ἐχρημάτισαν Δήμαρχοι Πατρέων ἀπὸ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος μέχρι σήμερον. Ἐδέχθη μὲ ἀληθῆ συγκίνησιν ἀπὸ τὸν σοφὸν πρεσβύτην τὸ δῶρον του αὐτὸ πρὸς τὸν Δήμον, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς πέρας ἐργασθεὶς ἀκαταπονήτως.

Ἦτο τὸ τελευταῖον πού ἔκαμνεν εἰς τὴν ἰδιαίτεράν πατρίδα του, ἡ ὁποία τὸν ἐτίμησε ζῶντα καὶ θὰ τιμῇ ἔσαεὶ τὴν μνήμην του.

Δήμαρχος Πατρέων ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΡΟΥΦΟΣ

[Σκίτσο τοῦ Πατρινοῦ καλλιτέχνη κ. Ν. Ἀτζαρίτη]

.....
»Τὴν Πάτραν τὴν πανεύμορφον εἶχες παρηγοριάν σου·
Κι' οἱ Τοῦρκοὶ τὴν ἐκάψασιν τὴν ταπεινὴν τὴν Πάτραν·
Καὶ ἀπὸ τότε ἔχάλασεν ὅλον τὸ ριζικόν σου·
Αὐτὴν τὴν Πάτραν τὴν πτωχὴν εἶχες παρηγοριάν σου,
Πούγκην σου καὶ σακκούλι σου εἰς ὄλαις ταῖς δουλείαις,
Εἰς ὄλαις σου ταῖς ὄρεξαις κ' εἰς τὰ θελήματά σου,
Καὶ ἀπ' ἀρχῆς σοῦ ἔδειξεν ὅλον τὸ ριζικόν σου·
Κακὰ σοῦ ἐτελειώθηκεν ἔμπρὸς τῶν ὀμματιῶν σου».

(Θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, στιχ. 40—47)

Ὁ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΚΑΙ Ὁ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ἐγραφα πολλές φορές γιὰ τὸν Στέφανο Θωμόπουλο, τὸν σοφὸ ἱστορικὸ καὶ τὸν ἀκακο συμπολίτη, ὅταν βρισκόταν στὴ ζωὴ ἀκόμα. Εἶχα συνδεθῇ πρὸ πολλῶν χρόνων μαζί του καὶ τὸν θεωροῦσα ξεχωριστὸν ἀνάμεσα σὲ τόσους ἄλλους λογίους—ἀς τοὺς πῶ ἔτσι—πὺ γνῶρισα στὴ ζωὴ μου. Τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν ἔβλεπα κάθε καλοκαίρι πὺ ἐρχόταν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μείνῃ λίγες ἡμέρες ἐδῶ, σὰν νὰ τὸν τραβοῦσαν οἱ τόποι πὺ μὲ τόση παραστατικότητα περιέγραψε στὴν ἱστορία τῶν Πατρῶν, τὸ ἀθάνατο αὐτοῦ ἔργο του.

Γεμάτος ζωὴ καὶ ὑγεία ἔπαιρνε ἀποστολικώτατα τοὺς δρόμους πρὸς τὴν Περιβόλα, τὰ Συχαινὰ καὶ τὸν Ὀμπλὸ καὶ ξαναγύριζε μὲ νέες ἐντυπώσεις. Μοῦ μιλοῦσε γιὰ τίς παλῆς ἀποκαλύψεις τοῦ καὶ μοῦ ζητοῦσε πληροφορίες γιὰ τὴς ἀνασκαφῆς πὺ ἐνήργησε κατὰ καιροὺς σὲ διάφορα σημεῖα ὁ κοινὸς φίλος μας ἔφορος ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Νίκος Κυπαρίσσης. Ἦθελε νὰ βγάλῃ νέα συμπεράσματα καὶ παρ' ὅλο πὺ τὸν πῆραν τὰ χρόνια δὲν ἔπαψε νὰ μαζεύῃ σὰν ἐργατικὴ μέλισσα ὕλικὸ γιὰ νὰ δυναμώσῃ τὴν κυψέλη του καὶ νὰ τὴν κάμῃ πλουσιωτάτη καὶ τελεία σὲ ἀπόδοση. Ἀτυχῶς δὲν πρόφθασε νὰ ἐπιστατήσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἐκτύπωσι τοῦ νέου αὐτοῦ ἔργου καὶ ὁ μεγάλος ἄθλος ἔμεινε γιὰ νὰ ἐκτελεσθῇ ἀπὸ κάποιον ἄλλο νεώτερο, πὺ θάπαιρνε μ' εὐχαρίστησι τὸ βάρος στοὺς νεανικοὺς ὤμους του. Εὐχόμαι μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ νὰ γίνῃ αὐτὸ ὅσο τὸ δυνατόν συντομώτερο καὶ ὑπόσχομαι ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ μοναδικοῦ μας περιοδικοῦ νὰ βοηθήσω καὶ ἐγὼ μ' ὅλη μου τὴν ψυχὴ τὴν τεραστία αὐτὴ προσπάθεια.

Ἄς ξαναγυρίσωμε ὅμως στὸν ἱστορικὸ μας πὺ ἐπέπρωτο σὲ μᾶς τοὺς πὺ ἀγαπητοὺς του φίλους νὰ ποῦμε τὴν ἀτομικὴ ἱστορία του. Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος πὺ ἦταν γνωστὸς σ' ὅλη τὴν Πάτρα ὡς Μπάριμπα—Στέφανος, ἔμοιαζε μὲ τυπωμένο βιβλίον. Ἄνοιγε σὲ κάθε στιγμή νοερά ὅποια σελίδα ἤθελε καὶ κρατοῦσε τοὺς ἀκροατῆς του κρεμασμένους ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Εἶχε τεραστία μνήμη καὶ ἀντλοῦσε ἀδιάκοπα ἀπὸ μὲν ἀνεξάντλητη πηγὴ ἀναμνήσεων γιὰ νὰ τίς προσφέρῃ σὲ κάθε στιγμή ὁλόδροσες. Χαριτωμένος καὶ γελαστός, πάντα φαινόταν σὰν νὰ κολυμποῦσε στὸ πέλαγος αὐτὸ τῶν ἀναμνήσεων πὺ παρουσιαζόταν πότε γαλήνιο καὶ πότε φουρτουνιασμένο γιὰ νὰ τὸν συνεπάρῃ μ' εὐχαρίστησι πάντοτε στὴν ἀγκαλιὰ τῶν κυμάτων του.

Ἦταν ξένος στὴν νεώτερη κίνησι καὶ δὲν εὑρίσκει εὐχαρίστησι παρὰ στὴν συντροφιά μερικῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων πὺ τοὺς γνῶρισε στὰ παλὰ τὰ χρόνια, πὺ τὸν ἀγαποῦσαν, πὺ τὸν ἐθαύμαζαν καὶ πὺ τὸν θεωροῦσαν ὡς τὸ πλέον ἀξιολύβαστο ζωντανὸ μνημεῖον τῆς παλῆς Πάτρας. Καὶ ἦταν ἡ συντροφιά αὐτὴ τὸ ἀσθενέστατον νῆμα πὺ τὸν συνέδεεν ἀκόμα μὲ τὴν νεανικὴ του ἀπόφασιν ν' ἀνακατευθῇ μὲ τὸν Δῆμον Πατρώων, ὅστερα ἀπὸ

πολλές πιέσεις τῶν κοιμιατορχῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πού εἵρισκαν στό πρόσωπό του ἓνα σπουδαῖο στήριγμα. Φιλοσοφοῦσε μέ τούς ἀφελεῖς αὐτούς συμπολίτας του, πού δέν ἔλαψαν ποτέ νά τοῦ εἶναι εὐχάριστοι καί ξαναγύρισε πάλι στό μεγάλο του πόθο, τόν πόθο νά συμπληρώσῃ τὸ ἱστορικό του ἔργο. Καί θὰ τὸ εἶχε αὐτὸ τὸ ἔργο συμπληρώσει πρὸ πολλοῦ ἂν δέν ἦτο δειλός... Τὸ λέω αὐτὸ μ' ὅλη τὴ δύναμι τῆς ψυχῆς μου. Ὁ μπάριτα-Στέφανος δέν εἶχε τὸ θάρρος τῆς ζωῆς. Ἐνας ἄλλος ἔχοντας τὰ δικὰ του φόντα, θὰ πατοῦσε παντοῦ ἀγέροχα καί θὰ εἶχε διαπρέψει. Αὐτὸς ὅμως ἐνοοῦσε νὰ ζεῖ στό περιθώριο. Ἐσκυβε τὸ κεφάλι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ σκύβουν τὸ δικό τους ὅλοι προστά του. Δέν ἐννοοῦσε νὰ προβάλλῃ καμιμῶν ἀξίωσι καί ἐμουνιοποιοῦσε χάριν τῶν τύπων ὀλόκληρη τὴν ὑπαρξί του. Ἦταν σφικτὰ δεμένος μέ τίς φασκιές τῶν τύπων καί ἐννοοῦσε ν' ἀποφεύγῃ συστηματικά κάθε θόρυβο γύρω πρὸ τὸ ὄνομά του.

Μελετητής, ἓνα εἶδος Ἀθηναίου Γαλανοῦ πού ἔπεσε στή μελέτη τῶν ἰνδικῶν Βουδῶν, δέν ἄλλαξε οὔτε στιγμή στή ζωὴ του. Ἐζῆσε σὰν ὄνειρο. Ἐμάζεψε τούς θρούλους γιὰ τὴ γεννέτειρά του καί τούς ὕλοποίησε. Ἐγραψε τὴν ἱστορία τῆς ἀνάμεσα στους αἰῶνες καί ὡς τὴν τελευταία πνοή του ζητοῦσε νὰ βοῇ νέες πηγές. Αὐτὸ μονάχα τὸν ἐνδιέφερε καί γι' αὐτὸ μόνον ζοῦσε. Ἦταν ἓνα φαινόμενο ἀνθρώπου πού δέν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἔξωτερικὸ περιβάλλον.

Ἐζῆσε καί ἔσβυσε ἀθόρυβα. Γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του θὰ γίνεται διαρκῶς θόρυβος καί ὅσοι ἀσχολοῦνται ἢ θὰ ἀσχοληθοῦν μέ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας, θὰ βρίσκουν τίς πιὺ καθαρές καί τίς πιὺ ἀνεξάντλητες πηγές εἰς τὸ μνημειῶδες καί ἀθάνατο ἔργο του.

ΜΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΠΑΤΡΑ

Πόλη, σοφή πού νείρεσαι τοῦ χρόνου τὸ χρησμό,
οὐ κῦμα πλάι πτελάου γλαυκὸ—γολέτιες πού ἀρμενίζω!
τὸν πυρετὸ τῆς πάλης σου, τοῦ ἀγῶνα τὸν παλμό,
σκοπὸ, τραγούδι, ἐγὼ ἐραστίης σου, βαθεῖά μου ἀρμονίζω.

Χαρὲς ὁ ἀγέρας σου ἀντηχεῖ—χρόνοι γελᾶν παληοί...
Μὲ δίνει σκλάβο ὁ ἥσκιος σου· πῶς νὰ ξεφύγω λίγο;
Κί' ὡς μπρὸς μου ἀνοίγεται ἡ ζωὴ καί Ἀγάπη μέ καλεῖ,
στό βάθος ἐνὸς δρόμου σου τὰ ὄνειρά μου σμίγω...

Α. ΠΕΠΟΝΗΣ

ΕΛΕΟΥΣΗΣ ΜΟΝΗ ΔΙΑΤΗΡΟΥΜΕΝΗ ΕΙΣ ΑΧΑΪ'ΑΝ

Εἰς τὸ Διάταγμα τῆς Ἀντιβασιλείας τῆς 16)28 Μαρτίου 1834 τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 15 φύλλον τῆς Κυβερνήσεως τῆς 23 Ἀπριλίου ἰδίου ἔτους δὲν συμπεριλαμβάνεται ἡ Μονὴ Ἑλεούσης μετὰ τῶν διατηρουμένων γυναικείων μοναστηρίων. Οὐχ' ἦττον ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Κράτους σωζομένων ἐγγράφων (1835-1840) τοῦ τε Ἑγουμενοσυμβουλίου αὐτῆς καὶ ἄλλων δημοσίων ἀρχῶν καταφαίνεται διατηρουμένη.

Ἐκέκτητο 40 στρεμμάτων σταφιδαμπέλου εἰς τὴν περιφέρειαν Καστελοκάμπου καὶ εἰς θέσιν «Ξερόκαμπος», τὰ ὅποια ἀντήλλαξε μὲ ἐτέρας ἐθνικὰς γαίας εἰς θέσιν Βοτένης τῆς περιφέρειας Χρούτσας, οὐ μακρὰν τῆς Μονῆς κειμένης. Ἐπίσης ἀγροὺς περὶ τὸ χωρίον Καστρί-τσι τοῦ δήμου Ἀργυρᾶς (1840), τοὺς ὁποίους ἐξεποίησε κατόπιν ὁδείας τοῦ Ὑπουργείου καὶ ἐκ τοῦ τιμήματος αὐτῶν ἀνήγειρε τὸν ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν κατερειπωμένον οἰκίσκον (μετόχιον), «ἐνθα νὰ στεγάζωνται οἱ πατέρες μεταβαίνοντες ἐκεῖ δι' ὑποθέσεις των». Ἔτερον κτήμα (ἀγροὺς) 15 στρεμμάτων καὶ μετόχιον Ἀγίας Ἑλεούσης τοῦ Προφήτου Ἡλίου εἰς τὸν δήμον Ἐριναίων.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι καὶ ἡ μονὴ Ἑλεούσης καθὼς καὶ ἄλλαι ἐν τοῖς ἐγγράφοις αὐτῶν (1835-1840) ὀρίζουν τὴν θέσιν αὐτῶν «ἐν Πάτραις» καὶ ἡ σφραγὶς αὐτῆς ἔφερεν ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν καὶ κύκλῳ «Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἑλεούσης ἐν Πάτραις».

(Ἀνέκδοτον)

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΟ ΣΤΕΦΑΝΟ ΘΩΜΟΠΟΥΛΟ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Πῶς εἶναι δυνατόν «κριτῇ ἀγνώμονι περιτυχεῖν» ⁽¹⁾
ἄθλος ποῦ τόσῃ «ἡδονῇ» ⁽²⁾ πνευματικὴν προσφέρει ;
Κι' ὁ Πατρινὸς σὲ κάθε μιὰ τῆς «Ἱστορίας» Σου πτυχὴν
εὐγνώμονα τῇ μνήμῃ Σου στὴ σκέψι του θὰ φέρῃ...

ΤΟΥΛΑ ΠΑΠΑΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

(1) Ξενοφ. Ἀπομνημ. Β'. ἡ'. 5, ἴδε Στ. Θωμοπούλου, πρόλογος στὴν Ἱστορία του τῶν Πατρῶν, σελ. ζ'.

(2) Πλάτωνος Ἱππία Μειζ., σελ ε', τοῦ ἰδίου προλόγου

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΑΣ ΝΑΪΜ ΚΑΙ Ο ΤΑΦΟΣ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΠΑΛΑΙΑΙΣ ΠΑΤΡΑΙΣ

"Απειρα ὑπῆρξαν τὰ μεγάλα καὶ μικρὰ θέματα, τὰ ὁποῖα εἴλκυ-
σαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀλησμονήτου φίλου Στεφάνου Θωμοπούλου, ὁ
ὁποῖος ἠτύχησε νὰ θέσῃ στερεὰ τὰ θεμέλια, ἐπὶ τῶν ὁποίων προ-
ρισται νὰ στηθῇ ἡ ἀναπαράστασις τοῦ καθ' ὅλου Πατραϊκοῦ παρελ-
θόντος. Ἦδη νέος τῷ 1888 ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἐξέδωκε τὴν
Ἱστορίαν τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι
τοῦ 1821· ἡ δὲ παρ' αὐτοῦ ἀπὸ δεκαετηρίδων ἐπιμελῶς παρασκευα-
σθεῖσα δευτέρα διασκευὴ τοῦ ἔργου τούτου, ὅταν ἐκδοθῇ, θέλει οὐχὶ
μόνον τὴν ἐπιστήμην πλουτίσει, ἀλλὰ καὶ καταστήσει περιφανεστέρας
τὰς ὑπηρεσίας τοῦ μακαρίτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστο-
ρίας τῆς γενετείας αὐτοῦ. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὰ κατάλοιπα τοῦ
μακαρίτου Στεφάνου Θωμοπούλου θὰ περιέχωσι πλῆθος σημειωμάτων
καὶ σχεδιασμάτων περὶ Πατραϊκῶν πραγμάτων. Ἰσως τὰ αὐτὰ κατά-
λοιπα νὰ περιέχωσι καὶ σχετικὰ πρὸς τὸν Τούρκον ἱστοριογράφον
Μουσταφᾶν Ναῖμ, ὁ ὁποῖος ἔζησε, ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Παλαιαῖς
Πάτραις. Τὰ κατὰ τὸν Τούρκον τοῦτον ἱστοριογράφον ἐξέθηκεν ἐπ'
ἐσχάτων ὁ φίλος συνάδελφος Franz Babinger (1), εἰς δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ
γεγραμμένα εἶχεν ἡ ταπεινότης μου καταστήσει προσεκτικὸν τὸν μα-
καρίτην Στέφανον Θωμόπουλον.

Ὁ Μουσταφᾶ Ναῖμ, ὁ ἐπικαλούμενος καὶ Ναῖμᾶ, ἐγεννήθη εἰς
τὸ Χαλέπιον τῆς Συρίας. Ἦδη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1868 ἀπαντῶμεν
αὐτὸν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ σουλτανικοῦ σεραγίου, βραδύτερον δὲ
προήχθη οὗτος εἰς γραμματέα τοῦ διβανίου καὶ τῇ 28 Σεπτ. 1704 εἰς
προϊστάμενον τῆς οἰκονομικῆς ἐφορίας τῆς Ἀνατολῆς. Μετὰ δὲ πέντε
περίπου ἔτη ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τελετάρχης τοῦ σουλ-
τανικοῦ σεραγίου καὶ συγχρόνως ὡς ἱστοριογράφος τῆς Ὀθωμανικῆς
Αὐτοκρατορίας. Εἶχεν ἤδη ἀνέλθει εἰς ἀνώτερα αὐλικά ἀξιώματα ὁ
Μουσταφᾶς Ναῖμ, ὅτε οὗτος τῷ 1715 μετέσχε τῆς ὑπὸ τὸν Μέγαν Βε-
ζύρην Ἀλὴν Κιουφουρτζὴν ἐπιχειρηθείσης ἐκστρατείας πρὸς κατάληψιν
τῆς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένης Πελοποννήσου. Ἀπέθανεν ὁ περὶ
οὗ ὁ λόγος ἱστοριογράφος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1716 ἐν Παλαιαῖς Πά-
τραις, ὅπου εἶχε ζῆσει βραχύτατον, ὡς φαίνεται, χρόνον, καὶ ἐτάφη
αὐτόθι. Πλὴν πολιτικῶν τιμῶν πραγματειῶν, κατ' ἐπίσημον ἐντολὴν
ἔγραψεν ὁ Μουσταφᾶς Ναῖμ ἐπὶ τῇ βάσει παλαιότερων πηγῶν καὶ

1) Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke von Franz Ba-
binger. Ἐν Λειψίᾳ 1927, σελ. 245 κ. ἑ.

βοηθημάτων Ιστορίαν της 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, περιλαμβάνουσα τὴν περίοδον 1591 — 1659.

Τὸ Ιστορικὸν τοῦτο ἔργον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει σχετικὴ παρρησία περὶ τὴν ἔκφρασιν, ἀνεγνώσθη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἐν πρωτοτύπῳ πολὺ, ὥς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν πολλῶν αὐτοῦ χειρογράφων καὶ τῶν τεσσάρων ἐντύπων ἐκδόσεων. Ἡ πρώτη ἔκδοσις τῆς Ιστορίας τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ ἐγένετο ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς δύο ὀγκῶδεις καὶ εἰς σχῆμα φύλλου τόμους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πιεστηρίων κατὰ μῆνα 'Ιούνιον τοῦ 1734, ὁ δὲ δευτέρος κατὰ μῆνα 'Οκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Δευτέρα ἔκδοσις τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἐγένετο ἐπίσης ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος 1843. Ἡ τρίτη ἔκδοσις, εἰς τόμους ἑξ, εἶναι μὲν ἄνευ δηλώσεως ἔτους καὶ τόπου ἐκδόσεως, ὅλλα πάντως ἐξῆλθεν ἐκ τῶν πιεστηρίων τοῦ 'Εθνικοῦ Τυπογραφείου Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1864-1865. Ἡ τετάρτη ἔκδοσις ἐγένετο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1865 καὶ 1868 ἐπίσης ἐκ τοῦ 'Εθνικοῦ Τυπογραφείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπίσης εἰς ἑξ τόμους. (¹).

Ἡ 'Ιστορία τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ μετεφράσθη καθ' ὅλου ἢ ἐπὶ μέρους καὶ εἰς Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ὁ σύγχρονος τοῦ Τούρκου τούτου ιστοριογράφου Antoine Galland (1646-1715) παρεσκεύασε γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Ιστορικοῦ ἔργου ἐκείνου (²)· ἀλλ' ἡ μετάφρασις αὕτη — ἐφ' ὅσον γνωρίζω — δὲν ἐτυπώθη μέχρι τοῦδε. Κατ' ἐντολὴν δὲ τοῦ λεγομένου Βρετανικοῦ 'Ινστιτούτου δι' Ἀνατολικὰς Μεταφράσεις ὁ Charles Fraser ἐκ τοῦ τουρκικοῦ πρωτοτύπου μετέφρασε τὸ Ιστορικὸν ἔργον τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ ἀγγλιστί. Ἀλλὰ τῆς ἀγγλικῆς ταύτης μεταφράσεως, ἡ ὁποία ἄλλως τε θεωρεῖται καὶ σφαλερὰ, μόνον ὁ πρῶτος τόμος ἐξεδόθη τῷ 1832 ἐν Λονδίνῳ (³). Ἀπόσπασματα δὲ τῆς 'Ιστορίας τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ ἐδημοσιεύθησαν μετεφρασμένα καὶ Οὐγγριστί καὶ Σουηδιστί (⁴).

Ὁ πολυμαθὴς Τούρκος στρατιωτικὸς Μπρούσαλη Μεχμέτ Ταχῆρ Μπέης (1861—28 'Οκτ. 1925) (⁵) ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ βιογραφικοῦ καὶ βιβλιογραφικοῦ ἔργου (⁶), ἐν ᾧ παρέχει εἰδήσεις περὶ τῶν

1) Αὐτόθι, σελ. 246.

2) Αὐτόθι.

3) *Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659 of the Christian aera, by Naima. Translated from the Turkish by Charles Fraser.* Ὁ μόνος ἐκδοθεὶς τόμος τῆς μεταφράσεως ταύτης ἔχει XVII+467 σελ. σχήματος 4ου.

4) Franz Babinger, ἐνθ' ἄνωτέρῳ, σελ. 246.

5) Περὶ τοῦ ἀνδρὸς πρβλ. προχείρων Franz Babinger, ἐνθ' ἄνωτέρῳ, σελ. 406 κ. ἑ.

6) Ἐπιγράφεται τὸ ἔργον: «Osmanlı mîlî ellifleri» καὶ ἐξεδόθη εἰς τρεῖς τόμους ἐν Κων/πόλει μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1915—1925

διαφόρων Τούρκων καλλιτεχνών, ιστοριογράφων, νομικῶν καὶ λοιπῶν ἐπιστημόνων καὶ ἄλλων λογίων, πραγματεύεται καὶ περὶ τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ. Παραθέτει δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ προμνημονευθεὶς πολυμαθὴς Τούρκος στρατιωτικὸς καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ἥ ὁποία ἐχαράχθη ἐπὶ τοῦ λίθου, ὁ ὁποῖος διέκρινε τὸν τάφον τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Τούρκου ιστοριογράφου ἐν Παλαιαῖς Πάτραις (*). Ἀλλὰ ποῦ ἀκριβῶς ἐτάφη ὁ Μουσταφᾶς Ναῖμ ;

Ἀναφέρεται, ὅτι ἐτάφη «ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ τότε [τῷ 1716 ἐν Παλαιαῖς Πάτραις ὑπάρχοντος τζαμίου], τὸ ὁποῖον ὁμως ἔχει ἐξαφανισθῇ» (*). Ὡς γνωστόν, αἱ Παλαιαὶ Πάτραι κατὰ τὸν ἀρχόμενον ΙΗ' αἰῶνα εἶχον ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ φρουρίου αὐτῶν πλέον τοῦ ἐνὸς τζαμιά (*), περὶ τὰ ὁποῖα ἐθάπτοντο οἱ πιστοὶ τοῦ Ἰσλάμ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ Μουσταφᾶ Ναῖμ ἐτάφη εἰς τὸ λεγόμενον Κουρσοῦμ (ἦτοι μολυβδοσκεπαστον) τζαμί, τὸ ὁποῖον ἔκειτο κατὰ τὴν λεγομένην Πλατεῖαν ὁδὸν (Μπολσοκάκ) τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ἐπεῖχε δὲ τὴν θέσιν βυζαντινοῦ ναοῦ, τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι Χριστοῦ, τοῦ Παντοκράτορος. Παραδίδεται δέ, ὅτι πέριξ τοῦ μολυβδοσκεπάστου τούτου τζαμίου ὑπῆρχε μικρὸν μωαμεθανῶν κοιμητήριον, ὅπου διεκρίνοντο ἀξιοπεριεργοὶ τάφοι (*).

Σημειωτέον, ὅτι ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ, ὥς παραδίδεται αὕτη ὑπὸ τοῦ λογίου Τούρκου στρατιωτικοῦ Μπρούσαλη Μεχμέτ Ταχέρ Μπέη, εἶναι τόσον δυσεξήμβλητος, ὥστε μόνον ἐπὶ μέρους ἀναγινώσκεται καὶ ὑπὸ δοκιμωτάτων Τουρκολόγων, εἰς ὧν τὰ φῶτα ἐπανειλημμένως προσέτρεξα. Ὅπως δὲποτε θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ν' ἀναζητηθῇ ἐν Πάτραις καὶ νὰ διαφυλαχθῇ ἡ ἐπιτύμβιος ἐπιγραφὴ τοῦ Μουσταφᾶ Ναῖμ.

Ἐν Βερολίῳ — Ἀθήναις.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ (BEES)

1) Osmanli mu' ellifleri. Τόμ. Γ', σελ. 151.

2) Franz Babinger, ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 245

3) Στ. Θωμοπούλου, Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν, σελ. 415 κ. ἐ.

4) Αὐτόθι σελ. 415, ὑποσημ. 1, 419.

Ο ΤΙΜΩΜΕΝΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος δὲν ἐξήλεψε τὴ δόξα μεγάλου ἱστορικοῦ. Τὰ τρόπαια τοῦ Θουκιδίδη καὶ τοῦ Παλαρρηγόπουλου δὲν τάραξαν τὸν ὕπνο του. Σὲ κείνους ποὺ θάκριναν καὶ θὰ συζητοῦσαν τὴν ἀξία καὶ τὴ σημασία τοῦ ἔργου του καὶ τὴν προσφορά του στὴν ἱστορικὴ ἐπιστῆμη, θὰ μπορούσε ν' ἀπαντήσει μὲ τοὺς γνωστούς κι' ὠραίους ἐκείνους στίχους τοῦ Βικέλα, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ λησμονημένος αὐτὸς τώρα λογογράφος καὶ φίλος τῶν γραμμάτων, δικηολογοῦσε τὴν ἀσχολία του μὲ τὴν ποίησιν. Ἄλλ' εἶχε καὶ δικαιώμα νὰ περριφανέται γιὰ τὴν ἱστορία του καὶ μ' ὅλο του τὸ δίκιο στὴν πρώτη σελίδα τῆς θυμᾶται τὰ λόγια τοῦ Γερμανοῦ πολιτικοῦ καὶ ἱστορικοῦ Niebuhr: «ὅποιος γράφει τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαιτέρας του Πατρίδας ξεπληρώνει ἱερὸ χρέος σ' αὐτήν». Γιατὶ τέτοιο εἶνε τὸ ἔργο τοῦ Στεφ. Θωμοπούλου, ἀφοῦ πραγματεύεται τὴν ἱστορία τῆς ἰδιαιτέρας του Πατρίδας.

Στὸν τόπο μας, ὅχι μονάχα τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔγραφε ὁ Στ. Θωμόπουλος τὴν ἱστορία του, ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμα, οἱ ἱστορικὲς μελέτες, γενικὲς καὶ τοπικὲς, ἂν ἀφαιρέσει κανεὶς τὰ δύο—τρία μεγάλα καὶ γνωστὰ ἔργα, εἶνε ἐλάχιστες. Καὶ μέσα σ' αὐτὲς ἡ Ἱστορία τοῦ Στ. Θωμοπούλου ἔχει ξεχωριστὴ θέση. Ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ πνεύματος οἱ ἱστορικὲς ἐργασίαι εἶνε τὸ δυσκολώτερο καὶ λεπτότερο εἶδος. Μιὰ φιλοσοφικὴ, μιὰ κοινωνιολογικὴ μελέτη, ἕνας τόμος διηγήματα, ἕνας τόμος ποιήματα, ἕνα-δράμα, ἕνα μυθιστόρημα δὲν εἶνε καὶ πολὺ δύσκολο νὰ γραφοῦν. Τέτοια ἔργα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀξία τους, βέβαια, βλέπουν καθημερινὰ τὸ φῶς. Μιὰ ἱστορία ὅμως καὶ κακὴ δὲν γράφεται εὐκολα. Θέλει σκληρὸ μόχθο, μελέτη, πλήθος βιβλίων, ὑπομονὴ ἀνεξάντλητη, ἔξοδα, γνώση πολλῶν καὶ διαφορετικῶν πολλὰς φορὲς μεταξύ τους πραγμάτων καὶ ζητημάτων καὶ χρόνια δόλοκληρα. Κι' ἀκόμη στοιχειώδη γνώση ὅλων τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν. Ὅταν δὲ ἐπὶ τέλους ἰδεῖ τὸ φῶς τῆς ζωῆς, σκληρὴ τύχη τὴν περιμένει. Θ' ἀντικρούσει τὴν ἄγνοια τῶν γύρω της. Πολλοὶ λίγοι θὰ τὴ χαιρετίσουν, ἀκόμα λιγώτεροι θὰ θελήσουν νὰ τὴ γνωρίσουν καὶ νὰ μάθουν ποιὸς εἶνε κείνος ποὺ μόχθησε νὰ τὴ γεννήσει. Θὰ μείνει ἐκεῖ στὸ ράφι σὰν γεροντοκόρη μὲ τὰ φύλλα ἄκοπα καὶ θὰ περιμένει κανένα γέρο μὲ ποδάγρα νὰ τὴ φυλλομετρήσει. Ἀπὸ τὴ δόξα, τὴ μικρὴ ἢ μεγάλη, ποὺ χαρίζουν τὰ πνευματικὰ προϊόντα στοὺς δημιουργοὺς των, αὐτὴ στὸ δικό της θὰ δώσῃ τὴ μικρότερη μερίδα. Μὲ πίκρα θὰ βλέπει πολλὰς φορὲς νὰ ἐμπνέει τὸν ποιητὴ, ὁ δραματογράφος νὰ παίρνει ἀπ' αὐτὴ τοὺς ἥρωές του καὶ σ' αὐτὴ νὰ τρέχει ὁ μυθιστοριογράφος γιὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου του, κι' ὅλοι αὐτοὶ νὰ δοξάζονται καὶ πολλὰς φορὲς νὰ γεμίζουν καὶ χοήματα, κι' αὐτὴ καὶ κείνον ποὺ τὴν ἔγραψε νὰ μὴν ἔρει, οὔτε τὰ θυμᾶται κανεὶς. Αὐτὴ ποὺ εἶνε καὶ ποίημα καὶ δράμα καὶ μυθιστόρημα, αὐτὴ ποὺ εἶνε ὅχι ἡ ἐμπνευση ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅχι τὸ δράμα πέντε—

ἔξη προσώπων, ἀλλὰ τὸ ποίημα, τὸ δοῦμα καὶ τὸ μυθιστόρημα γενεῶν ὁλόκληρων, λαῶν σ' αἰῶνες ὁλόκληρους, τίς περισσότερες φορὲς θὰ περάσει ἀγνοημένη καὶ περιφρονημένη.

“Ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν ἐμπόδισαν τὸ Στ. Θωμόπουλο ν' ἀφιερῶσει τὰ νεανικά του χρόνια στὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς πόλης τῶν Πατρῶν κι' ὅλο τὸν ἔπειτα μακρὸ βίον του στὴ συγγραφὴ διαφόρων μονογραφιῶν, ποὺ συμπληρώνουν κι' αὐτὲς τὴν ἱστορίαν του καὶ στὴ συγκέντρωση νέου ὕλικου γὰρ τὴν ἐπανεκδόσὴ της. Ἰδιαιτέρα μάλιστα γιὰ τὴν Πάτρα πού κι' ἀπ' τὴν ἀρχαίαν, τὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴ νεώτερη ἐποχὴ ἔλειπαν σαφεῖς πληροφορίες καὶ πηγές, οὔτε ὑπῆρχαν σχετικὲς προηγούμενες ἐργασίες, ἡ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας της ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ Στ. Θωμόπουλος ὅμως κατόρθωσε νὰ παρουσιάσει μιὰ ἐργασία πλήρη καὶ καλὴ. “Ἐνα ἔργο βέβαια μὲ τὰ προτερήματα κ' ἐλαττώματα πού ἔχουν ὅλα τὰ ἱστορικὰ ἔργα πού ἕως τὰ σήμερα δὲν γράφονται σὰν ἱστορίες λαῶν, ἀλλὰ ἀτόμων πού ἔδρασαν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν λαῶν. Μ' ὅλα ταῦτα μᾶς ἔδωσε μιὰν εἰκόνα πλήρη τῆς ἱστορικῆς ζωῆς τῶν Πατρῶν : Τοὺς πρώτους κατοίκους της μὲ τὴ καταγωγὴ τους. Τοὺς ἀρχαιότατους συνόικισμούς της. Τὸν πρῶτο ὀργανωτὴ τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ της βίου πού πῆρε καὶ τ' ὄνομά του. Τὸ ρόλο της στὴν πρώτη Ἀχαικὴ συμπολιτεία καὶ τὴ μετέπειτα ἱστορικὴ της ζωὴ, ὅταν ἡ Ἀθήνα κ' ἡ Σπάρτη κ' οἱ ἄλλες μεγάλες καὶ γνωστὲς πόλεις τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας καλύπτουν μὲ τὴ λαμπρότητί τους καὶ τὴ δυνάμει τους τὴν ἱστορικὴ της σημασίαν. Τὴ δεύτερη Ἀχαικὴ Συμπολιτεία καὶ τὸν πρωτεύοντα ρόλο πού ἔπαιξε σ' αὐτή. Τὰ μνημεῖα της καὶ τὰ ἱερὰ της. Τὴ ζωὴ της κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων. Τὰ νομίσματά της. Τὴν ἀνάπτυξή της τὴ βιομηχανικὴ καὶ τὸν πλοῦτο της κατὰ τοὺς μέσους Βυζαντινοὺς χρόνους. Τὴ ζωὴ της κάτω ἀπὸ τοὺς Φράγκους, Ἑνετοὺς καὶ Τούρκους. Τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν σοφῶν καὶ τῶν λογίων της καὶ τέλος τοὺς προεπαναστατικούς της χρόνους μὲ τίς ἐμπορικὰς ἐπικοινωνίες της μὲ τὸ ἔξωτερικό καὶ τὴ λαμπρὰ ἀνάπτυξή της μέχρι τῆς Ἐπανάστασης. Κι' ὅλα αὐτὰ ὑφασμένα μὲ τέχνη στὸ στιμόνι τοῦ χρόνου, χωρὶς κενά, χωρὶς χάσματα, δικηολογημένα, στηριγμένα στίς πηγές, στὰ ὑπάρχοντα ἀρχαῖα καὶ νεότερα ἔργα καὶ σ' ὅλα τὰ στοιχεῖα πού ἦταν δυνατόν νὰ ἔχει ὑπ' ὄψιν του συγγραφεὺς ἐργαζόμενος σὰν τὸ μεριήγχι.

Π. ΑΧΑΙΟΣ

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΒΟΛΑΙΟΝ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ ΤΟΥ 1829

Ἀσχολούμενος ἐσχάτως εἰς ἔλεγχον τίτλων οἰκαπέδου ἄνω πόλεως Πατρῶν εὗρον ἔγγραφον φέρον χρονολογίαν 1ης Δεκεμβρίου 1829 ἥτοι πρὸ ἑκατὸν δέκα ὁλοκλήρων ἐνιαυτῶν. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δημοσιεύω σήμερον εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀοιδίμου Στεφάνου Θεοδοπούλου, ὅστις ὑπῆρξεν ἀκάματος ἐρευνητῆς παντὸς ἀρχαίου χειρογράφου ἐν ἰδιωτικαῖς συλλογαῖς, ἀρχεῖοις μονῶν ἢ ὁπουδῆποτε ἀλλαχοῦ ἀποτεθησαυρισμένου.

Στόνομα τοῦ πατρὸς κε τοῦ υἱοῦ κε τοῦ ἀγίου πνεύματος τῆς ἡπεραγίας δεσπίνης ἡμῶν Θεοτόκου κε ἀηπαρθένου μαρίας τον αγιον ενδοξον κε πανεφίμον αποστόλον τοῦ ἀγίου ἐνδόξου κε πανεφήμου ἀποστόλου ἀντρέου τοῦ προτοκλήτου τον αγιον ενδοξον θεοστέπτον βασιλέον κε ἡσαποστόλων κονσταντίνου κε ἐλένης του ἀγίου μεγαλομάρτυρος προκοπῆου καὶ πάντον τον αγίων αμην. ἡ πανάγενα κολοκυθοπούλα ἔχοντας μνιάν τῆς θυγατέρα ονόματι ἀναστο ἠβέλησε δια να την ἡμπαντρέψη να τῆς δοση ἀντρα νομιμον κε στεφανο..... τῆς ονοματῆ γιωργο εἰς γαμον πρότον κε προτον μεν τῆς δηδω το πλουσιος ελεος του παναγάθου θεοῦ κε δεφερον το κατοθεν πρικιον οπου θελομεν.... ἀρχης βρακοπουκάμισα εφτα βρακια τρία βρακοζόνες τῆς μαντήλια τέσερα γεμενη (!) ἐνα φεση ἕνα δαχτηλήδη ἕνα φουστάνια δύο τζουμπές (²) πάλιν ἕνας ζαλφη (³) ἕνα κουτάλι ἕνα παπλομα ἐνα ἀπλαδες δύο προσκεφαλαδες δύο χοραφι στήνμποτοβάγια (⁴) κατα του ροδη του θανοπουλου κοντα στην βασιλικη την ἀδελφη τῆς κε γρόσια διακόσια τὸ σπητότοπον νὰ ἔχουνε να μηράζουνε με τῇ βασιλικῇ το ἀπάνου σπητι κε απο το μαγαζή..... να εχη να περνη το μεριδὸν τῆς δχι κε δεν μποροῦνε να μὴν ἔχη να γιρεση κανῆς να το χάνους ὅλες κε ἡ ευκή τον γονέον ὅτη ευχέ γονέον στηρήζουση θεμέληα ἡκου.

1829 δεκεβριου 1 πατραι

Τὸ ἰδιωτικὸν τοῦτο ἔγγραφον συνετάχθη τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1829 ἥτοι πρὸ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς 22 Ἰανουαρίου 1830, δι' οὗ οἱ Πρεσβευταὶ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας ἀνηγόρευσαν τὴν Ἑλλάδα εἰς ἀνεξάρτητον κράτος, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς ἐν Ἑλλάδι τοῦ θεσμοῦ τῶν συμβολαιογράφων, ὅστις, ὡς γνωστὸν, καθιερώθη διὰ τοῦ ἀπὸ 11 Φεβρουαρίου 1830 καὶ ὑπ' ἀριθ. 67 ψηφίσματος τοῦ ἀειμνήστου Κυβερνήτου «περὶ Μνημόνων». Συνελπὼς δὲν πρόκειται νὰ κριθῇ τὸ κῦρος τοῦ ἐγγράφου ἐπὶ τῇ βίσει τῆς μεταγενεστέρας νομοθεσίας καὶ δὴ τοῦ περὶ χαρτοσήμου νόμου,

(¹) Γεμενί. Μανδήλιον γυναικεῖον χρησιμεῖον ὡς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ζωγραφιστό, λαβὸν τὸ ὄνομα ἐξ Ὑεμένης, ἐξ ἧς φαίνεται προερχόμενον, ὡς «Δαμάσκο», «Λαχουρί» κ.λ.π.

(²) Τζουμπές, ποδῆρης ἐπενδύτης.

(³) Ζάλφι. Μετάλλινον σκεῦος, ἐξ οὗ προσαρμύζεται κύπελλον τοῦ καφέ ἢ ποτῆριον διὰ ἡδύποτα.

(⁴) Μποτοβάγια ἢ Ποτοβάγια, τοποθεσία γνωστὴ καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα, κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πεδιάδα τῶν Πατρῶν.

καθ' ὃν «τὰ προικοσύμφωνα συντάσσονται ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος ἐνώπιον συμβολαιογράφου», ἀφοῦ μάλιστα διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου συνιστᾶτο προῖς οὐ μόνον ἐκ μετρητῶν καὶ κινητῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἀκινήτων (πιπτότοπον : οἰκοπέδον), οὔτε ἄλλως τοιοῦτον σκοπὸν προσέθετο τὸ ἄνω χεῖρας σημειωμά μου. Ἄλλ' ἀνεξαφτήτως τούτων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγραφον παρουσιάζει ἕτερα ἐλαττώματα, καθόσον δὲν φέρονται ἐν αὐτῷ ὡς συμβαλλόμενοι οἱ προικοληπται, ὧν δὲν σημειοῦνται τὰ ἐπίθετα, ἀλλὰ μόνον τὰ κύρια ὀνόματα. Ἐπίσης παρατηρεῖται ἐν τῷ κρινομένῳ ἐγγράφῳ καὶ ἡ ἐντελής ἑλλειψις πάσης ὑπογραφῆς καὶ αὐτῆς ἐτι τῆς προικοδοτίδος. Ἡ ἐπίκλησις, φαίνεται, τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν τῷ ἐγγράφῳ μνημονευομένων ἁγίων καὶ ἰδίῃς, προκειμένου περὶ γάμου καὶ θεμελιώσεως οἴκου, ἡ μνεῖα τοῦ ἁγίου Προκοπίου, καθίστα τούτῳ ἀπρόσβλητον, τόσον ἥτο ἀνεπτυγμένον τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα καὶ τόση ἥτο ἡ πίστις πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς γενεᾶς ἐκείνης !

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐν γένει διατύπωσιν τ' ἐγγράφον τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπόδειγμα σαφηνείας καὶ ἀκριβείας. Ἡ προικοδοτίς συνιστᾷ εἰς προῖκα δύο ἀγροὺς, χωρὶς νὰ ὀρίξῃ τὴν ἔκτασιν καὶ χωρὶς νὰ ὀνομάξῃ τὰ ὄρια ἐκατέρου τούτων. Ἀρκεῖται νὰ ὑποδείξῃ μόνον ἓνα τῶν γειτόνων, τὸν Ρόδην Θανόπουλον καὶ τὴν ἐπίσης γείτονα ἀδελφὴν τῆς προικοδοτίδος Βασιλικήν. Ὅλος δὲ δυσερμηνευτός καθίσταται ἡ τελευταία περίοδος τοῦ ἐγγράφου, δι' ἧς ἡ προικοδοτίς, περιλαβοῦσα καὶ διατάξεις τελευταίας βουλήσεως, προσέθετο διακανονισμόν τῶν εἰς προῖκα διδυμένων οἰκοπέδων, μιᾶς οἰκίας καὶ ἐνὸς μαγαζεῖον, ὅπως ἀριστερῶς μνημονευομένων.

Ἐγγραφα τοιαῦτα δίδοντα εἰκόνα τῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἀνθρώπων τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἐγγραφα, ἐγκατεσπαρμένα εἰς διαφόρους μονάς, ἐν τῇς ἀρχαῖς τῶν ὁποίων εὐρίσκονται σιγγίλια καὶ χρυσόβουλα, ἐγγραφα φέροντα ὑπογραφὰς Πατριάρχων ἢ Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἢ Σουλτάνων, οἷα, ἐξελέγχοντες ἄλλοτε τίτλους τῆς ἱερᾶς μονῆς Χρυσοποδαριτίσης, εὐρομεν εἰς τὴν ἀρχεῖον ταύτης, εὐχῆς ἔργον θὰ ἥτο νὰ τυπωθῶν πρὸς διάσωσιν. Καμμία δὲ ἄλλη, νομίζομεν, περισσότερον ἀρμοστὴ πρὸς τοῦτο θέσις δὲν θὰ εἶναι ἀπὸ τὰς σελίδας τῶν «Ἀρχαίων», ὧν τὴν γένεσιν καὶ τὴν πρῶδον μετὰ παντὸς ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος παρακολουθῶ.

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΦΑΚΗΣ

Πρόεδρος Δικηγορικοῦ Συλλόγου Πατρῶν

ΠΑΤΡΙΝΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΟΥ 1826

Εἰς τοὺς ἐναπομείναντας ἐν Ἑλλάδι, δυστυχῶς ὀλίγους, διψίτορας τῆς ἱστορίας ὅσοι τὴν ὅλην ζωὴν των κατηνάλωσαν εἰς τὴν μελέτην δυσξυμβλήτων καὶ τιλφοβρῶτων ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ οἱ ὁποῖοι σπουδαίως συνέβαλον εἰς τὴν διαφώτισιν πολλῶν σκοτεινῶν καὶ ἀόριστων τῆς ἱστορίας σημείων, ἀκαταγώνιστος ἐργάτης μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς μακρᾶς ζωῆς του συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἀπὸ τινος θρηνούμενος φίλος Σ τ έ φ α ν ο ς Θ ω μ ὀ π ο υ λ ο ς.

Κληθεὶς μετὰ καὶ ἄλλων συνεργατῶν τοῦ ἀρίστου περιοδικοῦ «Ἀχαῖκά» νὰ συμμετάσχω τοῦ εἰς μνήμην τοῦ ἀποθανόντος τούτου διανοητοῦ, κατὰ ὀφειλόμενον φόρον, ἀφιερωμένου τεύχους καὶ στερούμενος ἐπαρκoῦς χρόνου, ὅπως ἀσχοληθῶ ἐπὶ τοῦ ὅλου ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ ἐκλιπόντος φίλου, παρέχω τὴν κατωτέρω μικρὰν συμβολὴν μου σχετιζομένην πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποίαν τόσον οὗτος ἠγάπησε καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας μετὰ τόσου ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας ἐργάσθη.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἔτους 1777 μίᾳ οἰκογένειᾳ ἐκ Πατρῶν, ἡ τοῦ Ἰωάννου Καλαμοδάρτη ποτὲ Ἀντωνίου, ἐγκατασταθεῖσα ἐν Ζακύνθῳ, μετήρχετο τιμῶς τὸ ἐμπόριον. Φαίνεται ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη βραδύτερον εἶχε κοινὴν τὴν διαμονὴν καὶ ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἐν Πάτραις, ὥς προκύπτει ἐκ διαφόρων ἐγγράφων καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς κατωτέρω δικαστικῆς ὑποθέσεως.

Ὁ δρ. Γεώργιος Δε-Ρώσσης ἐπιτροπος τοῦ Λουδοβίκου Στράνη ἐνεργῶν καὶ διὰ τὸν Στυρίδωνα Στράνην, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου, ἐπαρουσίασε τὴν 7 Ὀκτωβρίου 1826 εἰς τὸ Πρωτοδικεῖον Ζακύνθου ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Γεωργίου Καλαμοδάρτη πτ. Ἰωάννου ζητῶν τὴν πληρωμὴν γραμματίου ἐκ γροσίων 3600, ὑπογεγραμμένου παρὰ τοῦ αὐτοῦ Καλαμοδάρτη καὶ διὰ λογαριασμὸν τῶν ἄνω αὐταδέλφων Στράνη, κατόχων τοῦ γραμματίου ἐκ κληρονομίας τῆς ἀποθανούσης Ἀναστασίας, συζύγου τοῦ Γεωργίου Πῶλ, προξένου Παλαιῶν Πατρῶν. Τὸ ἐν λόγῳ γραμμάτιον προέκυπτεν ἐκ χρέους τοῦ Καλαμοδάρτη πρὸς τὴν αὐτὴν Ἀναστασίαν, εἶχε δὲ γραφῇ διὰ χειρὸς τοῦ Στεφάνου Ἑμμανουήλ καὶ ὑπογραφῇ παρὰ τοῦ Καλαμοδάρτη καὶ εἶχεν ὥς ἐξῆς :

«πάτρα. τῇ 19 Μαΐου 1820 διὰ τῆς παρούσης μου ὁμολογίας φανερώνα »καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν γεγραμμένος γεώργιος καλαμοδάρτης, ὅτι »ἔλαβον δάνεια καὶ διὰ χάριν φιλίας ἀπὸ τὴν εὐγενεστάτην »ονδολέσσα τοῦ »ποτὲ σινιὸρ τζώρτζη πούλου κυρίαν ἀναστασίαν γρόσια τρεῖς χιλιάδες ἑξακό »σια Νο 3600, τὰ ὁποῖα ὑπόχομαι νὰ τὰ ἐπιστρέψω εἰς διορίαν χρόνον ἕναν »ὅλοκληρον χωρὶς λόγον προφάσεως καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν ἡ παροῦχα μου ὁμολογία.

»Στέφανος Ἑμμανουήλ

»Γραφεὺς καὶ μάρτυς.

Γεώργιος Καλαμοδάρτης
βεβαιῶνων τὰ ἄνωθεν».

Ὁ Καλαμοδάρτης ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ γραμματίου προσέβα-

λεν αὐτό ἐπὶ πλαστογραφίᾳ καὶ ὡς πρὸς τὴν ὑπογραφὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδιόχειρον ὑποσημείωσιν, ἀλλ' ὁ ἐπιτροπικῶς ὀνόματι παρουσιάσας τὸ γραμμάτιον ὠμολόγησεν, ὅτι τὸ εὖρε μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῶν αὐταδέλφων Στράνη καὶ ὅτι πληροφορηθεὶς ὅτι εὕρισκετο ἐν Ζακύνθῳ ὁ Καλαμοδάρτης, ἐνόμισε καλὸν νὰ καλέσῃ εἰς τὸ Δικαστήριον τὸν χρεώστην πρὸς πληρωμὴν τοῦ χρέους του.

Ἡ πρᾶξις τῆς πλαστογραφίας ἐθεωρήθη πάντοτε σπουδαιότατη καὶ αἱ ἐκ ταύτης συνέπεια ἦσαν βαρύνταται, διό ὁ Νόμος τοῦ Βενετικοῦ Ἐγκληματικοῦ Κώδικος τῆς 30 Νοεμβρίου 1542 ὁ ἰσχύων ἐν Ἑπτανήσῳ, ὅπου διεξήγετο ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῆς πλαστογραφίας, τιμωρᾷ μὲ μεγάλην αὐστηρότητα τὸ ἔγκλημα τοῦτο. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμῶς περιστάσει, ἐπειδὴ ἀπεδεικνύετο μὲν ἡ πλαστογραφία, ἀλλ' ὁ πλαστογράφος ἦτο ἄγνωστος, ὁ δημόσιος κατήγορος θεωρήσας ὡς ψευδῆ καὶ κατὰ μίμησιν γραφεῖσαν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὁμολόγου καὶ τοὺς δύο ἀριθμούς 20 τῆς χρονολογίας, κατήγγειλε ταύτην ὡς ψευδῆ, τὴν 6 Νοεμβρίου 1826, μὲ ἐπιφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων του κατὰ τοῦ ψευδογράφου ἢ τῶν ψευδογράφων ὁσέποτε ἤθελο γνωσθῇ. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς κατηγορίας ἐπρότεινε πραγματοποιώμενας τοὺς Νικόλαον Χειλόπουλον πτ. Βαλάση, Σπυρ. Ἀλεξανδρόπουλον πτ. Παναγιώτου, Χριστόδουλον Αὐγερινὸν τοῦ Γεωργίου ἐκ Ἰ ὕργου, κατοίκους Ζακύνθου, Χριστόδουλον Τζένον πτ. Χρυσαντάκη ἐκ Πατρῶν, Παναγιώτην Γκίναν πτ. Ἀλεξίου ἐκ Πύργου καὶ τοὺς συμβγράφους Ζακύνθου Γραδ. Ψημάρην καὶ Νικόλ. Λαμπέτην, ὅπως ἐν ἀντιπαράβολῇ πρὸς τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα καὶ ἄλλας ὑπογραφὰς τοῦ Καλαμοδάρτη ἀποφανθοῦν, ἐὰν ὄντως ἐπρόκειτο ἢ ὄχι περὶ πλαστογραφίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπεράσπισις ἐπρότεινε μάρτυρας τὴν Μαρίαν Πόλο πτ. Πόλου ἐκ Πατρῶν καὶ τοὺς Σπυρ. Βιτσέντσον πτ. Ἰωάννου, Δημ. Ρετινιώτην πτ. Παναγῆ, Γίλιον Μονδῖνον πτ. Φραγκίσκου καὶ Διον. Παπαγεωργόπουλον ἐκ Ζακύνθου.

Ἐκ τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας προέκυψεν, ὅτι τρία ἔτη πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας ὁ Ἀνδρέας Καλαμοδάρτης, ἀδελφός τοῦ Γεωργίου, ἐζήτησε παρὰ τῆς Ἀναστασίας Πῶλ. διὰ δύο συγγενῶν του 3000 γρόσια καὶ ὅτι ἡ αὕτη Ἀναστασία διατεθειμένη νὰ δώσῃ τὸ αὐτὸ ποσόν, διέταξε τὸν οἰκεῖόν της Σπυρ. Βι-Τσέντσον νὰ πληρῶσῃ τοῦτο παραλαμβάνων παρ' αὐτῶν τὸ σχετικὸν γραμμάτιον πληρωμῆς ἐπὶ ἓν ἔτος τοῦ αὐτοῦ Ἀνδρέου. Προέκυψεν ἐπίσης ὅτι, ὀλίγῳ πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους, ὁ Ἀνδρέας ἐπλήρωσε, διὰ τῶν αὐτῶν πάντοτε, ὡς ἀνωτέρω, προσώπων, τὸν τόκον, προκειμένου ν' ἀνανεώσῃ τὸ γραμμάτιον, παρεκάλεσεν ὁμῶς τὴν πιστώτριαν Ἀναστασίαν, ἐπειδὴ εἶχε διαφορὰς μὲ τὸν ἀδελφόν του Γεώργιον, ν' ἄρκεσθῇ εἰς τὸ παρουσιασθῆν νέον γραμμάτιον μὲ ὑπογραφὴν

τοῦ ἀδελφοῦ του, περὶ τῆς γνησιότητος τῆς ὁποίας πεπεισμένη ἐκείνη, ἐπέστρεψε τὸ γραμματίον τοῦ Ἀνδρέου καὶ ἔλαβε τὸ τοῦ Γεωργίου.

Ἐν τέλει τὸ Κακουργοδικεῖον Ζακύνθου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε διαβιβασθῇ ἡ δικογραφία καὶ τὸ ὁποῖον ἐπελήφθη τῆς περαιτέρω ἐξετάσεως, ἀπεφάνθη διὰ τῆς ἀπὸ 7 Ἰουνίου 1827 ἀποφάσεώς του, ὅτι ἡ ὑπογραφή τοῦ περὶ οὗ ἐπρόκειτο γραμματίου δὲν ἦτο τοῦ Γεωργίου Καλαμοδάρτη, κηρυττομένου ἀθώου καὶ ἐπομένως, ὅτι τὸ γραμματίον ἐκεῖνο οὐδεμίαν τοῦ λοιποῦ εἶχεν ἰσχύν.

Ἡ δικογραφία τῆς ἀνωτέρω ὑποθέσεως τηρεῖται παρὰ τῷ Ἀρχαιοφυλακείῳ Ζακύνθου μετὰ καὶ ἄλλων σχετικῶν τῆς οἰκογενείας Καλαμοδάρτη.

Ζάκυνθος

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Χ. ΖΩΗΣ

ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Τῆς ταπεινῆς μας ἐποχῆς πῶς μοιάζεις ξένη,
πόλη μου ράθυμη κι' ἀρχοντική,
ἀπ' τὸν παλῆθ' καλὸ καιρὸ ταξιδεμένη
ὡς τοῦ αἵωνα μας τῇ ζοφερῇ
κι' ἀνάστερη νυχτιά.

Κρατεῖς ἀπὸ τῇ Βενετιά τῇ ξιπασμένη
κάποια σημάδια. Κάτι μᾶς τραβᾷ
καθὼς θωροῦμε σε νωχελικὰ γερμένη
στοῦ σιωπηλοῦ σου κάστρου τῇ θωριά
σέ χρόνια μακρινά.

Τὰ γαλανὰ σου δὲν θολώνουνε τὰ οὐράνια
καπνοὶ κι' ἀχοί. Στὸ πόρτο σου νωθρά
κι' ἀριά περνᾶνε τὰ καράβια. Τὰ λιμάνια
δὲν μοιάζεις τ' ἄλλα σὺ τὰ βουερά
μὲ τὰ θολὰ νερά.

Στὴν ὄψη νώχελη καὶ στὴν ψυχὴ γαλήνια
τῇ θαλπωρῇ σου ἀνοίγεις ἀγκαλιά
στὶς κουρασμένες μας ψυχὰς ποὺ τὰ μπρυρίνια
μῆς ἀδειανῆς ζωῆς ἀπὸ χαρὰ
μᾶς τυραννοῦν φριχτά.

Πάτρα 19)9)39

NTIBAS KAPPAS

ΣΤΗΝ ΤΑΒΕΡΝΑ

"Ήτανε βράδυ κ' ἦτανε ἡ ταβέρνα γεμάτη Πατρινούς διανοομένους. "Αν διανοοῦμενοι πρέπει νά λεγώμαστε, ὅσοι κρατοῦμε ἓνα δίπλωμα, ἓνα ἀξίωμα ἢ ἓνα προεδρικό κουδοῦνι στοῦ χέρι. Τά «Ἀχαϊκά» μᾶς εἶχανε καλέσει σ' ἐκεῖνο τὸ τραπέζι γιὰ νά τιμήσουμε τὸ Στέφανο Θωμόπουλο ποῦ γιὰ λίγες μέρες βρισκώτανε στὴν Πάτρα. "Ἡμαστε πολλοί. "Ἄλλοι ἦσανε φίλοι μὲ τὸ Θωμόπουλο ἀπὸ μικρά παιδιὰ. "Ἄλλοι πρώτη φορά τὸν ἔβλεπαν. "Ὅλοι ὁμως τὸν ἐκτιμούσαμε. Μερικοὶ ἀδιάντροπα ὁμολογήσαμε πὼς δὲν ἐδισβάσαμε ἀκόμη τὴν Ἱστορία τῆς Πάτρας του. "Ἄλλοι τὴν εἶχανε διαβάσει πρὸ χρόνων, λέει, καὶ δὲν θυμούντανε τίποτα πειὰ, ποῦ κάνει τὸ ἴδιο πρᾶμα. "Ἄλλοι τὴν εἶχανε ἀληθινὰ διαβασμένη. Αὐτὸ κάνει ἄλλο πρᾶμα. Κι' ἄλλοι τέλος λέγανε πὼς τὴ διαβάσανε καθὼς λέγανε. Κι' αὐτὸ εἶναι... τελείως ἀλλοιώτικο πρᾶμα. "Ευμφωνοῦσαμε ὁμως ὅλοι πὼς εἶναι σπουδαῖος ἱστορικὸς ὁ Θωμόπουλος. Καὶ πὼς καλὰ κάναμε ποῦρθαμε ὅλοι στὴν ταβέρνα νά τὸν τιμήσουμε.

Καθῆσαμε σ' ἓνα μεγάλο τραπέζι καὶ στὴ μέση ὁ γέρος. Γρήγορα ἀρχίσανε οἱ προπόσεις. "Ὅλες ἀφορούσανε φυσικὰ τὸ Θωμόπουλο καὶ τὸ ἔργο του. Κι' ὅλες τελειώνανε «εἰς ὑγείαν» τοῦ «διακεκριμένου», τοῦ «σοφοῦ», τοῦ «πολυτίμου συμπολίτου». Κ' ἐπίναμε πρόθυμα ἀφοῦ τὸ πιотὸ ἀφοροῦσε τὴν «ὑγείαν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ». Στὰ μετὰξὺ διαστήματα ἐτρώγαμε. Καλοτρώγαμε μάλιστα γιὰτὶ ὁ ταβερνιάρης εἶχε καλομαγειρεμένο φαί. "Ὁ Θωμόπουλος ροδοκόκκινος ἐκοκίνιζε περισσότερο ὅσο πέρναγε ἡ ὥρα κ' ἐπλήθαιναν οἱ προπόσεις. Αὐτὸ ἄρχισε νά μοῦ γεννάει ἀνησυχίες. "Ελυπώμουνα μάλιστα τὴν Ἱστορία τῆς Πάτρας ποῦ θᾶμενε ἀτελείωτη ἐξ αἰτίας τοῦ ταβερνιάρη της, τῶν «Ἀχαϊκῶν» καὶ τῶν διανοομένων της.

Μὰ ὁ γέρος βαστοῦσε καλὰ. "Ἀκουσε μὲ καλωσύνη ὅσα τοῦ λέγαμε οἱ «προπίνοντες». Καὶ δὲν τοῦ λέγαμε λίγα. "Ενας ἐπρότεινε νά ἐκδόσῃ ὁ Δῆμος τὴν Ἱστορία του. "Ἄλλος ἐπρότεινε νά τοῦ χαρίσῃ ἡ πόλη ἓνα «χρυσοῦν κύπελλον». Διωρίσθηκα μάλιστα καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς. Μὰ παρατήθηκα ἀμέσως γιὰτὶ φοβήθηκα ν' ἀναλάβω τὴ διαχείριση χρυσοῦ. "Ενας ἄλλος ἔκανε πρόποση γιὰ τὸν «προκειμένον ἄνδρα». Καὶ τέλος ὁ Διευθυντῆς τῶν «Ἀχαϊκῶν» ποῦ ἀληθινὰ τὸν ἔχει διαβάσει καὶ σωστά ξέρει τὴν Ἱστορία, ἔβαλε ἓνα λόγο μεγάλο καὶ βαρὺ. "Υστερ' ἀπ' αὐτὸν ἔγινε εἰρήνη. Κι' ὁ Θωμόπουλος βρῆκε καιρὸ νά εἰπῇ κι' αὐτὸς λίγα λόγια καὶ νά μᾶς εὐχαριστήσῃ ὅλους. Τελείωσε τὸ τραπέζι, τελείωσανε οἱ λόγοι κι' ὁ Θωμόπουλος μὲ δυνατὸ χέρι μᾶς ἐχαιρέτησε καὶ μὲ σταθερὸ πόδι ἀνέ-

βηκε τὰ σκαλιά τοῦ ὑπογείου κι' ἔφυγε.

Τὴν ἄλλη μέρα πού τὸν συνάντησα, γέλασε μὲ τὴν καρδιά τοῦ σὰν τοῦ εἶπα τὸ τί θὰ τοῦλεγα ἂν τυχὸν τοῦκανα πρόποση ἢ ἐπικήδειο. "Ἡ καὶ τὰ δυὸ μαζύ. 'Εχωρίσαμε. "Ἦταν ἡ τελευταία φορὰ πού τὸν εἶδα.

Σήμερα στὸ τεῦχος ποῦχε τὴν ἀξιέπαινη ἔμπνευση ν' ἀφιερῶ σὴ στὴ μνήμη τοῦ ὁ κ Τριανταφύλλου, ξαναθυμᾶμαι ἐκείνη τὴ βραδυὰ τῆς ταβέρνας. Καὶ τώρα τὴν ἐκτιμᾶω ὅσο ἀληθινὰ ἀξίζει. "Ἦταν ἡ τιμὴ πού χρωστᾶμε στὸν πνευματικὸν ἐργάτη. Στόν τόπο μας τιμᾶμε ὅλο τοὺς πεθαμένους. 'Αξίζει κάτι, ὅταν τιμήσουμε κ' ἓνα ζωντανόν. "Ἔστω καὶ στὴν ταβέρνα.

ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΚΑΚΟΥΡΗΣ

Δ Υ Σ Ι

Σουρούπωμα: 'Ο ἥλιος στὸν ὀρίζοντα μουντός,
κι' ἢ τελευταῖες ἀκτίνες σὰν ἀπ' ἀρχαῖο Καπιτώλιο
νά περνοῦν, ἀνάμεσα στῆς λαξευτὲς κολῶνες π' ὁ λαμπρὸς
ἀπανθῆ τους τοῦ Πολιοῦχου ὁ θόλος μέσ' τὸ θόρυβο,
πού κάνουν οἱ μαστόροι, ἀνεβαίνει... ἀψηλὸς
ἀπάνω ἀπ' τῆς σκεπαῖς στὰ νέφη μέσα, ξακουστός,

Καὶ ὕστερα: σὰν νᾶπιασε μὲ μιᾶς φωτιά...!
τί θέαμα! Μαῦρες γραμμὲς στὸν ἥλιο μέσα ἢ κολῶνες
μά, ὅσο πάει, τὸ χρῶμα χάνει ἢ ζωγραφιὰ
ροδίζοντας, ὅμως ὁ τροῦλος μένει καὶ θὰ μείνῃ στοὺς αἰῶνες,
καὶ τῆς πλανεύτρας θάλασσας σκουραίνουνε τὰ γαλανὰ
τὰ στήθια, π' ἀποκοιμήθηκαν τὰ ὤμορφα νησιά.

Σκοτεινιάζει: Μά, ἀκόμη μιὰ χρυσὴ γραμμὴ
ψηλότερα λιγάκι ἀπ' τὸν ὀρίζοντα ξεχύνεται,
κι' ὦ θεία ἡσυχία, πού ἀπλώνει αὐτὴ ἡ στιγμή!!
τοῦ καρβιοῦ ὁ καπνός, ἓνας ἀτμός 'κεῖ κάτω ἀργοσβύνεται,
ὁ μπάτης ἐλάφρὸς ὑπόσχεται μιὰ ὥραῖα αὐριανὴ
καὶ τ' οὐρανοῦ ἀνοίγουνε οἱ δρόμοι οἱ φωτεινοί...

'Απρίλης—Ψηλαλώνια

Κ. Α. ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΑΠΟ ΤΑΣ ΠΑΤΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΤΑΣ ΠΑΤΡΑΣ

Οἱ γὰρ ἴφον ἐς ἱστορίας εἶναι δύο εἰδῶν, ἡ μᾶλλον δύο τύπων. Πρῶτον οἱ ἀνευ σοφ-ρᾶς μελέτης, πού περιορίζονται περισσότερον εἰς τὴν λογοτεχνίαν καὶ μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν τοὺς ταλέντο κάμνουν ρεπορτάζ, γράφοντες εὐχάριστα ἱστορικά καὶ δευτέρον οἱ ἐμβριθεῖς πού σκυμμένοι ὥρας ὁλοκλήρους ἀναδιφῶσι δυτολοανάρωτα παλαιὰ ἔγγραφα ἀπὸ διαφόρους κοινοτοτριβεῖς, βιβλιοθήκας καὶ βιβλιοθήκας ἐξετάζοντες καθ' ἡμαρτυρίαν, συγκρίνοντες αὐτὴν μὲ ἄλλας, εἰς ἄλλα ἔγγραφα γραμμένας, χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἡ διαφορὰ μετὰ γράφοντος εὐχάριστα ἱστορικά καὶ σοβαροῦ μὲ ἐπιχειρήματα ἱστορικῶν εἶναι εἰς τὸ ὅτι, ἐνῶ ὁ πρῶτος ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς κρῖσεις καὶ ἐπικρίσεις ἐπὶ χρονολογιῶν καὶ μαρτυριῶν καὶ ἐπιμύσει τὸ τῶν ἀρχαίων : « ἔτι δὲ τις ἄλλως λέγει, πλατεῖα κέλευθος », δῆλα δὲ : « ἂν κανεῖς ἔχει ἀντίρροπον ἄ : πάρη ἄλλον δρόμον », « ἄς κάμη τὴν βόλτα του », αἱ ἐναντίας ὁ σοβαρὸς μελετητὴς, ὅσον καὶ ἂν ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς αὐστηρὰς κρίσεις τῶν ἀπὸ συστήματος ἐχόντων ἀντιρρήσεις ὑπερκριτικῶν, αὐτῶν εἰς τὰ πάντα ἀμφιβαλόντων καὶ τὰ πάντα ἐρευνώντων », δὲν δύναται γὰρ γράψῃ τίποτε, ἐν δὲ εἶναι βέβαιος καὶ πεπεισμένος, ἔστω καὶ κατὰ συνείδησιν τοῦλάχιστον, ἐὰν δὲν ἔχη ἐταρκεῖς μαρτυράς, οἱ εἶναι ἀληθὲς ὅπως θὰ τὸ γράψῃ, ἔστω καὶ ἂν ἀναρῇ ἢ διὰ νεωτέρων ἐρευνῶν.

Αἱ Πάτραι εἶχον τοὺς δύο ἀντι-ρῶσπευτικὸς τοιοῦτους ἱστορικοὺς τύπους. Τὸν ἀειμνηστον ἱατρὸν Χρῆστον Κορύλλον πού ἔγραψεν ἱστορίας, ὅπως τὰς ἡμετέρας καὶ διὰ τὰς κάμη εὐχαρίστους, ἔφριτε ἀρκετὸ ξυδόλαθο ἀσπεύτης καὶ ἀλάτι εἰρωνίας καὶ τὸν αἰώνιον κατὰ τὴν μνήμην σοβαρὸν μελετητὴν καὶ ἱστορικὸν ἀπὸ τὰς Πάτρως καὶ διὰ τὰς Πάτρως, Στέφανον Ν. Θωμόπουλον, πού ὅσα ἔγγραφα γνωστὰ καὶ σχετικὰ διὰ τὰς Πάτρως ὑπῆρχον μέχρι τοῦ 1888, τὰ ἐμελέτησε καὶ ἔγραψε τὸ μνημειῶδες ἔργον του, τὴν « Ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1821 », ὅσα δὲ ἔγγραφα μετὰ τὸ 1888 εὑρεθῇ καὶ ἐμελέτησε τὰ μετεχειρίσθη διὰ τὰς εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ ἡμερησίου δημοσιευθείσας ἱστορικῆς διατριβῆς καὶ τὰ συνεκέντρωσε διὰ τὴν δευτέραν ἐκδοσιν τῆς ἱστορίας του, ἀσφαλῶς εἰς τόμους.

Ἡ Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν τοῦ Στ. Θωμοπούλου καὶ μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν πενήτην ἔτων εἶναι καὶ θὰ παραμένῃ ἔργον ἀρτιον διὰ τὴν πόλιν τῆς Τουρκοκρατίας ἔτι καὶ μάλιστα ὁ νέος συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν πού θ' ἀναφανῇ εἰς τὸ ἔγγυς ἢ ἀπώτερον μέλλον, κατὰ τὴν ταπεινὴν μὲν γνώμην, εἰς τὸν πρῶτον τόμον του δὲν θὰ ἔχη γὰρ προσθέσῃ πολλὰ πράγματα, ἀπ' ὅσα ἔχει γράψῃ ὁ ἐκλιπὼν Πατρινὸς ἱστορικός. Ἐκτὶ πού προώδευσεν πολὺ ἢ ἔρυνα τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων

μετὰ τὸ ἔτος 1888 πού ἐτυπώθη ἡ ἱστορία Πατρῶν τοῦ Σετφ. Θωμοπούλου εἶναι ἡ περίοδος κατὰ καὶ μετὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. τὴν ὁποίαν δι' ὀλίγων περιγράφει ὁ ἀεὶ μνητος Θωμόπουλος, ἐπειδὴ δὲν εἶχε τ' τε ἐπαρκεῖς μαρτυρίας.

Βεβαίως ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἠρξάνησε καὶ ἴσω; ἤκουσε πολλὰ ἀπὸ τὰς παραδόσεις, ἀλλ', διότι ἐκ τῆς; ἐρξύνῃς δὲν ἀνεκάλυπτε τίποτε εἰς τὰ ἔγγραφα, δὲν ἐθεώρει σκόπιμον ἱστορικῶς ν' ἀναφέρῃ τὰ θρυλούμενα. "Ἄλλως τε ὅτι ἐν ἐγγράφῃ ἡ ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν παρὰ τοῦ Θωμοπούλου, ἦτο ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἱστορικοὶ μόνον εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα καὶ εἰς τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα ἔδιδον μεγάλην σημασίαν, διὰ τὴν περιουσιακὴν κατάστασιν καὶ μεταβολὴν ἢ τὴν ἀγροτικὴν ζωὴν τῶν ἔξω καὶ πέριξ τῶν Πατρῶν γεωργῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τότε κατοίκων τῶν Πατρῶν οὐδὲν ἀνεγράφη. Ἐπὶ παραδείγματι ἡ παρὰδοσις ἔλεγεν ὅτι τὸ ἔτος 1512 ὁ ἐκ Τσορωτᾶ τῶν Καλαβρυτῶν Γεώργιος Τσορωτᾶς ἢ Τζερνωτᾶς εὗρε εἰς τοὺς πλησίον τοῦ χωρίου του καὶ παρὰ τὴν σημερινὴν Σκοτάνην ἢ Κόκκοβαν, ἀγρούς του τόσα πολλὰ φλωριά, ἐκ τῶν ὁποίων ἐδώρησεν εἰς τὸν Σουλτάνον Σελῆμ 12 φορτία καὶ ἐκλήθη μπέης καὶ ἔλαβε ἄλεια κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς θὰ ἦσαν τὰ πέριξ Πατρῶν, Αἰγίου, Κορίνθου. Πύργου καὶ ἐν γένει τὰ πεδινά. Ἐκίεζε δὲ ὁ Τσορωτάμπης μοναστήρια εἰς Ἀχαΐαν, Ἀγιον ὄρος καὶ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ ἀκόμη. Ὁ ἀεμνηστος Θωμόπουλος δὲν ἀναφέρει τίποτε, διότι ἐνόμιζεν ὅτι εἶναι θρύλος. Ὁ εἰρων Κυρύλλος ἔγραφε μετὰ εἰς τὴν Χωρογραφίαν τῆς Ἑλλάδος; (τομ. Α'. σελ. 151) «Γαῦτα κατὰ τὴν πυράδοσιν» διότι οἱ Κλειτόριοι δὲν εἶχον τὰ φλωριά μὲ τὸ σακκί». Καὶ ὅμως διάφορα ἔγγραφα διαπιστώνουν τὴν ἀλήθειαν τῶν θρυλουμένων, ὅπως δὲ μοι ἔγραψε πρὸ μηνὸς ὁ φίλτατος καὶ σπουδαῖος, ἀνταξίος δὲ υἱὸς τοῦ σοφοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ πολυκλαύστου ἀδελφοῦ του Φώτου, κ. Αἰνός Ν. Πολίτης, διευθυντὴς τῶν χειρογράφων τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, εὗρεν εἰς Ἀγιον ὄρος μίαν μαρτυρίαν ὅτι κατὰ τὸ 1500 ἡ μονὴ Ταξιαρχῶν τῆς Αἰγιαλείας ἐνυπολήθη καὶ κατεστράφη, ἀργότερον δὲ ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος Τσερνωτᾶ.

Ἐπίσης μετὰ τὴν ἐπὶ Ὀρλώφ ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων τὸ ἔτος 1769 ἐπληκολούθησεν ἡ καταστροφὴ τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' ἢ ἀκριβὲς χρονολογία τῆς καταστροφῆς Πατρῶν καὶ Αἰγίου καὶ ἰδίως τῆς σφαγῆς Αἰγίων καὶ μοναχῶν ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ταξιαρχῶν τῆς Αἰγιαλείας δὲν ἦτο γνωστὴ. Ὁ ἀεμνηστος Θωμόπουλος παρουνιάζει μίαν ἀναλαμπὴν διὰ τὴν ἀλήθειαν τῆς χρονολογίας καὶ γράφει εἰς σελίδα 397 στίχον 17 τῆς ἱστορίας του. «Ἐν ἔτει 1772 οἱ Ῥώσσοι κατέστρεψαν στολίσκον τουρκικὸν εἰς τὴν παραλίαν τῶν Πατρῶν». Κατὰ τὴν ἀναδίφησιν τῶν χειρογράφων τῆς ἱερᾶς Μονῆς Ταξιαρχῶν Αἰγιαλείας εὗρον εἰς κώδικα γραμμένον τὸ ἔτος 1775 μαρτυρίαν ὅτι ἡ σφαγὴ Αἰγίων καὶ μοναχῶν ἐν τῇ Μονῇ Ταξιαρχῶν

χῶν παρὰ τῶν Ἀλβανῶν ἔλαβε χώραν τὸ ἔτος 1772. Ἐγράφη δὲ τότε εἰς τὰ ὑπ' ἀριθμ. 766—772 τοῦ ἔτους 1937 φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Ἐρευνα» τοῦ Αἰγίου. Ἐπίσης ὁ ἀειμνήστος ἱστορικός γράφει εἰς σελίδα 419 στίχον 23 τῆς ἱστορίας του. «Κατωτέρω ἤρχιζον αἱ σταφιδίμ τελοι τῆς ἐν Αἰγίῳ ἱερᾷ μονῇ· τῶν Ταξιαρχῶν, ἐκτεινόμεναι μέχρι τῆς ἡδὴ πλατείας Ὀλύγας». Εἰς τὸν ἀναφερθέντα κώδικα τῆς μονῆς Ταξιαρχῶν εὗρον διαπιστωμένην τὴν ἀλήθειαν τῶν ἱστορουμένων παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Θωμοπούλου· διὰ τὴν μονὴν Ταξιαρχῶν τὸ ἔτος 1807 ἐξώδευσε 12.000 γρόσια διὰ τὰ ἀναγνωρισθῆναι ἢ κατοχὴ τοῦ εἰς θέσιν Βλατερῶν τῶν Πατρῶν ἱεροῦ τῆς μονῆς ἐξ ἐξήκοντα στρεμμάτων παρὰ τοῦ νέου διοικητοῦ Βλῆ πασᾶ, ὅπως ἔχω γράψει εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 784 φύλλον τῆς ἐφημερίδος «Ἐρευνα» Αἰγίου.

Διὰ τὸν ἱστορικὸν ποῦ καθ' ἐκίστην ἡμέραν ἐρουνᾷ καὶ ἀναμένει τὴν ἐπομένην ἵα εὖρη περισσώτερα στοιχεῖα ὁ χρόνος παρέχεται μὲ μεγίστην ταχύτητα, ἀλματωδῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, καὶ καταφθάει τὸ γῆρας. Αὐτὸ συνέβη εἰς τὸν μεγάλον Πατρινὸν ἱστορικὸν ποῦ δὲν τὸν ἀφῆκεν ὁ φυσικὸς ἀκόλουθος τοῦ γῆρατος θάνατος νὰ κίμῃ τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἐκείνης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔγραφε.

Αὐγουστος τοῦ 1939

ΘΕΟΔ. Ἰερεὺς ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
Ἐφημέριος ἐν Αἰγίῳ

1821*

Παιᾶνας ἄδετ' Ἐλευθερίας
Ἦς τὴν σημαίαν ὁ Γερμανὸς
Μετὰ προκρίτων τῆς Ἀχαΐας (!)
Ὑψωσ' ἐν Λαύρᾳ περιφανῶς.

Ἀγία Λαύρα! ἄφθετον κλέος
Σὺ πρώτη ἔχεις διαπαντός
Καὶ Πανελλήνων πάνυ δικαίως
Ἐκρυπτες πόθους ὡς κιβωτός.

Εἰκοσιένα! ἔτος γενναίων!
Ἡρώων χρόνων τῶν παναρχαίων!
Σὲ περιστρέφει δάφνη—μυρσίνη
Ἀξίων γόνων εὐγνωμοσύνη.

(*) Εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ ἀειμνήστου ἱστορικοῦ μίας ἀνευρέθη καὶ τὸ δημοσιευόμενον ποίημα, ἔργον τῶν νεανικῶν, φανερὰν, χρόνων τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος οὕτε τὸν Πήγασόν του ἔκτοτε ἐκέντησε εἰς νέας ποιητικὰς κατακτήσεις, οὕτε τὸ ποίημα τοῦ αὐτοῦ ἐπεριποιήθη διὰ τῆς τέχνης τοῦ Γουτεμβέργιου. Εὐρέθη ἀνυπόγραφον.

(1) Ἀχαΐαι ἐπαρχίαι Καλαβρύτων Πατρῶν Αἰγιαλείας (σημ. συγγραφέως)

Πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀειμνήστου Θωμοπούλου θὰ ἦτο παράλειψις, ἂν ἀπεισιπλῶντο αἱ μακροὶ ὑπηρεσίαι, ἅς προσέφερεν πρὸς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν ὡς ἐπὶ πολλὰ ἔτη δημοτικὸς σύμβουλος αὐτῆς. Βεβαίως τὸ σημαντικώτερον ὄλων ἔργον τοῦ τῆς συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως ἐπισκιάζει κάθε ἄλλην στενωτέραν ἢ γενικωτέραν ὑπηρεσίαν τοῦ πρὸς τὴν γενέτειραν, ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ δημοτικοῦ συμβούλου συμβολὴ τοῦ δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἄγνωστος.

Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἐξελέγη κατ' ἐπανάληψιν δημοτικὸς σύμβουλος, διατελέσας τοιοῦτος ἐπὶ τριῶν δημαρχιῶν, ἔξ ὧν ἡ μία Θάνου Κανακάρη καὶ αἱ ἄλλαι δύο Δημητρίου Βότση. Ἐνωρὶς (2 Δεκεμβρίου 1895) μὲ πλειοψηφίαν μάλιστα 16 ψήφων ἐπὶ 18 παρόντων, κατέλαβε τὸ ἄξιωμα τοῦ πρωτοκολλητοῦ (γραμματέως) τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, τηρήσας τὰ πρακτικὰ ἰδιοχείρως καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ εὐσυνειδησίας. Χαρακτηριστικὸν τῆς μετριοφροσύνης τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ὅτι, συντάσσων τὰ πρακτικά, ἀπέφευγε πάντοτε ν' ἀναφέρῃ τὴν συμβολὴν τοῦ καὶ τὴν εἰς τὰς συνεδριάσεις συμμετοχὴν τοῦ. Ἐτι δὲ χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἦτο ἀνελλιπέστατος εἰς τὰς παρουσιάσεις τοῦ εἰς τὰς συνεδριάσεις, τὰς ὁποίας πάροχολοῦναι μέχρι τέλους.

Εἰς τὸν Θωμόπουλον λόγῳ τοῦ κύρους τοῦ ἀνετέθη ὡς εἰσηγητὴν ἐδικῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὀνοματίσις τῶν νέων ὁδῶν καὶ οἱ πλείστοι τῶν δημοτικῶν ὁδῶν τῆς κάτω καὶ ἄνω πόλεως τῶν Πατρῶν εἰς αὐτὸν ὀφείλουσαν τὸ σημερινόν τῶν ὀνομα. Συνήθως ὁ Θωμόπουλος τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν ἐλάμβανεν ἐκ τῶν ἀνδρῶν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας, δὲν παρέλειπεν ὅμως καὶ τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τῆς Πατρικῆς τοιαύτης. Κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον ξείσις ὑπεστήριξεν τὸν γεωργικὸν χαρακτήρα τῆς περιφερείας Πατρῶν—δίδαγμα τοῦτο τῆς ἱστορικῆς τοῦ ἐρείνης—καὶ ἐξήτησεν ἐντόνως προστασίαν τῆς ἀγροτικῆς ἀσφαλείας, ἥτις εἰς τὴν ἐτοχὴν τοῦ ἦτο εἰς ἐλευσίην κατάστασιν. Τῇ προτάσει τοῦ μάλιστα σύσσωμον τὸ συμβούλιον παρουσιάσθη εἰς τὸ Νεμῶρην καὶ περιέγραψε τὴν ἀπόγνωσιν τῶν Πατριῶν, οἵτινες ἐβλεπον τὰ κτήματί των νὰ καταστρέφονται ὑπὸ τῶν αἰγοβοσκῶν καὶ ἄλλων ἐπικινδύνων στοιχείων. Ἰδιαίτερος πάλιν ὑπερημύνετο τῶν συμφερόντων τῶν τάξεων τῶν βιοτεχνῶν καὶ ἐταγελματιῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐξαιρετικὴν συμπάθειαν καὶ εὐχάριστος μετ' αὐτῶν διήρχετο τὰς ὥρας τοῦ. Ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς εἶναι ὅτι ὁ Στέφανος Θωμόπουλος εἰς μίαν συνεδριάσιν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου ἔρριψε τὴν γνώμην τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὑδάτων τοῦ χειμάρου Γλαύκου πρὸς ἡλεκτροφοτισμὸν καὶ βιομηχανίαν. Καὶ ναὶ μὲν καὶ ὁ ἴδιος ὁμολόγησε τότε ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς οὐτοπία, ἐξῆσεν

ἦμος πολλὰ ἔτη καὶ εἶδε πραγματοποιημένην τὴν ἔμνευσίν του, ἀδιάφορον ἂν ἄλλοι τὴν ἔφεραν εἰς τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν πρέπει ν' ἀποτίσῃ φόρον εὐγνωμοσύνης πρὸς ἓνα τοιοῦτο τέκνον της, τὸ ὁποῖον παρέδωκεν εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορίαν της καὶ εἰργάσθη δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του ὑπὲρ αὐτῆς. Ὡς ἐπιτραπὴ νὰ προτείνωμεν ὅπως μετονομασθῇ μία ὁδὸς καὶ δὴ ἐκ τῆς ἀνω πόλεως (λ. γ. ἡ ὁδὸς Ἡλείας) καὶ λάβῃ τὸ ὄνομά του εἰς ἔνδειξιν τοῦ ἀρεῆς του δεσμοῦ τῆς πόλεως πρὸς τὸν ἱστορικόν της.

ΜΗΤΣΟΣ ΝΕΖΕΡΙΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΣΤΕΦΑΝΟΥ Ν. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Χριστιανικαὶ ἐν Πάτραις ἐπιγραφαί. «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 1, 1883, σελ. 523-6.

Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1821. Ἐν Ἀθήναις 1888. Σελ. 431 σχ. 8ον.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας. Ἐν Ἀθήναις 1899. Σελ. ε' + 81 σχ. 8ον.

Ἡ ἱερὰ μὲν Ὁμπλοῦ Ἐν Πάτραις 1903. Σελ. 48 σχ. 8ον.

Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία [ἔγγραφον]. «ΔΙΕΕΕ» 9, 1926, σελ. 586—7.

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν μητροπολίτης Θεοφάνης Α' ὁ Φλωρίας καὶ τὰ ὠμοφύρια αὐτοῦ (1612—1638). «ΔΙΕΕΕ» 8, 1922, σελ. 94-107.

Ὁ μέγας Δέρκων Γρηγόριος (1801-1821). «ΔΙΕΕΕ» 1 (Νέα Σειρά), τευχ. Β, 1928, σελ. 52—100

Ἡ Χαλανδρίτσα. «Ἀχαϊκά» Α, 1937, σελ. 50—3

Ὁ Λουδοβίκος Στόϊμπ ἐν Πάτραις. «Ἀχαϊκά», Β', τευχ. 5, 1938, σελ. 2—8.

Περὶ Κερπινῆς. «Ἀχαϊκά» Γ'. τευχος 9, 1939, σελ. 3—4.

Καὶ ἄλλας ἐργασίας εἶχε τυπώσει ὁ ἀείμνηστας φίλος εἰς Πατραϊκὰ φύλλα, εἰς τὸν «Ἱερὸν Σύνδεσμον», εἰς τὴν «Πρωτὰν» Ἀθηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ. Δυστυχῶς ἡ πρόχειρος ἀναδίφησις μου δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχής. Ἐπιφυλάσσομαι, ὅταν θά ἔχω περισσότερον καιρόν.

Ε. Π. ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΤΑ ΜΠΡΟΚΟΛΑ ΤΣΗ ΜΠΟΧΑΛΗΣ

ΠΑΛΗΑ ΠΑΤΡΑ

Ὡ παλῆὰ ἀγαπημένα χρόνια, μὲ τὶς ἄγνες καρδιὲς καὶ τὰ ἄδολα ἄστεϊα, ποὺ σκάρωναν οἱ ἀνοιχτόκαρδοι Πατρινοὶ κ' ἐσκόρπιζαν ἀκράτητα γέλοια, ἐπερᾶστε δίχως ἐλπίδα ἐπιστροφῆς. Θὰ διηγηθῶ μίαν ἀπὸ τὶς πολλὰς φάρσες, γιατί πολλοὶ ζητοῦν νὰ ξαναζήσουν τὴν παλῆα ὥραία ἐποχὴ καὶ ἄλλοι ποθοῦν νὰ τὴ γνωρίσουν.

Στὴν περίφημη στὴ ἐποχὴ της μύτρα Μαράτου ἐσύχναζε μιὰ παρέα, ποὺ κάθε μέρα γελοῦσε μὲ διάφορες «μπτίμπιες» καὶ προσπαθοῦσε νὰ δημιουργήσῃ καμμιᾶν ἔξυπνη φάρσα, γιὰ νάχη ντεπὸ ἀπὸ γέλοια γιὰ λίγες μέρες. Ζητοῦσε εὐκαιρία ποὺ ἀνέλπιστα τῆς παρουσιάστηκε. Ὁ Ἀνδρέας Βεντούζης, μέλος τῆς παρέας καὶ δεινὸς φαρσέρ, ἔνα γιόμα ἄφισε τὴν παρέα του πιδ νοοίς.

—Φεύγεις κι' ὅλας Ἀντρέα;

—Ναὶ παιδιά, τοὺς λέει μὲ τὴ Ζακυνθινὴ προφορὰ του' ἐπῆρα σήμερα μία συναγρίδα καὶ πάου σπῆτι νὰ πάρω μυρουδιά, γιὰ νὰ μ' ἀνοίξῃ τὴν ὄρεξι. Ἐπειτα θὰ τὴν ξεκοκκαλίσω καὶ θὰ γλύφω ἕνα ἑξάήμερο τὰ δάχτυλά μου!

—Καὶ τ' ἀπόγιομα θὰ βάλῃς στὰ μουστάκια σου, Βεντούζη, κανένα κούκκαλο γιὰ νὰ μᾶς... σκιάξῃς, λέει ὁ καπετὰν Νικόλας, ἐπίσης Ζακυνθινός.

—Ἐσὺ τί θὰ φᾶς, σιὸρ Νικόλα;

—Μπρόκολα, Βεντούζη, μπρόκολα! Μπρόκολα τσὴ Μπόχαλης!

—Μπρόκολα! Ἄμε στὸ καλὸ!

Τῶν Ζακυνθινῶν ἀρέσουν πολὺ τὰ μπρόκολα γι' αὐτὸ ὁ καπετὰν Νικόλας πειράχτηκε καὶ τοῦ εἶπε:

—Μωρὲ Βεντούζη, Ζακυνθινὸς εἶσαι ἢ Μameλοῦκος; Μιλᾶς σὰν νὰ μὴ ἔφαες ποτέ σου μπρόκολο τοῦ Τζάντε. Καὶ περιφρονῶντας αὐτόν, ἀποτείνεται στοὺς ἄλλους. «Ἀκοῦστε παιδιά! Ὅποιος δὲν ἔφαε μπρόκολο τσὴ Μπόχαλης, βρασμένο μὲ νερὸ τσὴ Ἀγίας Τριαδὸς δὲν ξέρει τὸν κόσμον!

Ἡ παρέα... συνεκινήθη ἀπὸ τὴν περὶ μπρόκολου... ἀποκάλυψη τοῦ καπετὰν Νικόλα, ἕνας δὲ τὸν ρωτᾷ. «Ἄν εἶναι ὅπως τὸ λές, δὲ μποροῦμε καὶ μεῖς νὰ φάμε μπρόκολο Ζακυνθινό, γιὰ νὰ γλύψουμε, σὰν τὸ Βεντούζη, τὰ δαχτυλά μας;

—Ἀκοῦς ἐκεῖ! Στους ὁρισμούς σας, παιδιά! Νιόνιο! φωνάζει σ' ἕναν παρακαθήμενον ἐργάτη του.

—Ὅρσε καπετὰν Νικόλα!

—Ἀῦριο θὰ πᾶς στὴ Ζάκυνθο;

—Ναῖσκε!

—Στὸ γυρισμὸ σου φέρε, καῦμένε, μιὰ ἀγκαλιὰ μπρόκολα καὶ γιόμισε μία βίκα μὲ νερὸ τσὴ Ἀγίας Τριαδός!

—Τὴν διαταγὴς σου, καπετάνιο μου !

Τὴν ἄλλην μέρα ἔφυγε ὁ Νιόνιος γιὰ τὴ Ζάκυνθο, καὶ σὲ λίγες μέρες ὁ καπετὰν Νικόλας διέβαζε στὴν παρέα τὸ γράμμα τοῦ Νιόνιου, ποῦ εἰδοποιούσε, ὅτι θὰ γύριζε μὲ τὴν Πύλαρο. Τὸ βράδυ ὅλη ἡ παρέα... μ' ἐνθουσιασμὸ κατέβηκε στὸ μῶλο νὰ ὑποδεχθῇ τὸ... πολὺτιμο φορτίο ! Νά ! ἡ Πύλαρος μπαίνει στὸ λιμάνι.

—Νά χαμε τύχη νάφρоне τὰ μπρόκολα !

—Καὶ τὸ νερὸ τῆς ἁγίας Τριαδὸς ! προσθέτει ἄλλος.

—Δὲ βαρυνέστε ! λέει ὁ Βεντούζης· μοῦ φαίνεται, πὼς ὁ Νιόνιος θὰ γυρίσῃ ξερὸς καὶ ἀδράπιανος !

—Μὴ φοβᾶστε, παιδιά ! λέει στὴν παρέα ὁ καπετὰν Νικόλας, γιὰ νὰ τὴν καθησυχάσῃ. Ὁ Νιόνιος θὰ φέρῃ καὶ νερὸ καὶ μπρόκολα ! Σὰς τὸ ἐγγυῶμαι !

Τὸ βατόρι ἄραξε... Νὰ κι' ὁ Νιόνιος ὀρθὸς στὴ βάρκα μ' ἓνα μπόγο μπρόκολα κάτω ἀπ' τὴ μασχάλη του, κρατῶντας στὸ ἄλλο χέρι τὸ μπότι μὲ τὸ νερὸ τῆς Ἁγίας Τριαδὸς.

—Τὰ βλέπετε ; λέει χαμογελῶντας ὁ καπετὰν Νικόλας. Ὁ Νιόνιος εἶναι φορτωμένος, ὥς τὰ μπουनिया ! Νὰ τὰ μπρόκολα ! Νὰ κ' ἡ βίκα ! Μορὲ Βεντούζη, τὰ βλέπεις ; Παιδιά, φαί ποῦ θὰ πατήσουμε ! κ' ἔχουνε τὰ ἀφιλότιμα μία μυρουδιά περιφημῇ !

Ὁ Βεντούζης συμμεριζόμενος τή... γενικὴ χαρὰ συμπληρώνει : "Ἐχει δίκιο ! Δουτὸ καλῶς τὰ δεχτήκαμε, Νικόλα. Ἀλλὰ κυθὼς ξέρεις λίγο λάδι !

—Γιατὶ Βεντούζη ;

—Γιὰ νὰ μὴ γαθῇ ἡ σοστάντσα !

—Καπετὰν Νικόλα, ἂν βράσουνε τὰ μπρόκολα μὲ νερὸ τοῦ Ἁγίου Νικολάου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ; ἐρωτᾷ ἓνας ἐκ τῶν συνομητῶν.

—Ὅσπε ! Μὰ τὸ ἴδιο εἶναι τὸ νερὸ τῆς Ἁγίας Τριαδὸς μὲ τοῦ "Αἰ Νικόλα τῆς Πάτρας ; Μορὲ Βεντούζη, δὲ μιλᾷς κ' ἐσύ !

—Ἔτσι εἶναι, παιδιά, ὅπως λέει ὁ καπετὰν Νικόλας.

Τέλος ὁ Νιόνιος πῆδησε στὴν προζυμαία καὶ μὲ χαρὰ ἐβάρδιζε πρὸς τὴν παρέα.

—Ἔλα ! Νιόνιο ! Ἔλα !!! τοῦ φωνάζει ὁ καπετὰν Νικόλας, γιατί ἐποῦτοι ἀρχίσανε ἀπὸ τώρα νὰ γλύφουνε τὰ δάχτυλά τους.

Ἀλλ' ἐνῶ ἐλθισάξε ὁ Νιόνιος ἓνα κοράκι ! ἓνας ἀπαίσιος κόρτος ἀκούγεται. Ἡ πέτρα τοῦ Μπούρα, τοῦ γνωστοῦ χαμνιοῦ, ὀργάνου τῆς συμμορίας Βεντούζη, εἶχε κάμει διάνυστὸ μπότι καὶ τὸ νερὸ τῆς βρύσης τῆς Ἁγίας Τριαδὸς;—ἄλλοι—χύνεται ἄσχεπα στὴ γῆ. Ὁ Βεντούζης προσπαθεῖ νὰ... παρηγορήσῃ τὴν παρέα.

—Ἀὖν πειράζει, παιδιά ! τρώμε τὰ μπρόκολα μὲ Ζακυνθινὸ λάδι κ' ἔτσι δὲ θὰ χάσουνε πολὺ.

Ὁ καπετὰν Νικόλας δὲν ἀπαντᾷ. Εἶναι κατακόκκινος ἀπὸ θυμὸ. Κυττάει ὕποπτα τὴν παρέα, ἀλλὰ μάταια προσπαθεῖ νὰ ἀνακαλύρῃ τὸν ἔνοχο. Ὅλοι εἶχαν τὰ μούτρα κατσουφιασμένα γιὰ τὴν... φορτὴ ἀπώλεια. Καὶ μὲ τὴν πεποίθησι, ὅτι «τὰ μπρόκολα τῆς Μπόχαλης δὶχως τὸ νερὸ τῆς Ἁγίας Τριαδὸς δὲ μολογάνε τίποτσι», ἀποτεινόμενος στὸν ἐμβρόντητο Νιόνιο τοῦ λέει.

—Καὶ τώρα τί τὰ φυλάς ; Πέτα τα !!! Κι' ὅποιοι ἔσπασε τὴ βίκα νὰ τοῦ πέσῃ κόρπο ντ' ἄριο !

ΑΛΕΚΟΣ ΑΛΤΕΝΗΣ

ΠΑΤΡΙΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἀφότου τὸ πρῶτον εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Σεπτεμβρίου 1937 τῶν «Ἀ-
χαϊκῶν» (Α' σελ. 97—102) ἠθέλησα νὰ φέρω εἰς φῶς μερικά ἀνέκδοτα
δημοτικά τραγούδια τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν, ἀνήκοντα εἰς
τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821,
ζωηρὰ παρήμενεν εἰς ἐμὲ ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐξακολουθήσω τὸ κατὰ δύναμιν τὸ
ἔργον τοῦτο. Ὀλιβερά συντυχία μὲ φέρει σήμερον εἰς τὸ παρὸν ἐπισημη-
σινον τεῦχος τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ νὰ συνεχίσω τὴν δημοσίευσιν τῶν
ἀνεκδότων Πατρινῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
τιμήσω, ὅπως ἔχω καθῆκον, τὴν μνήμην τοῦ ἐσχάτως ἀποθανόντος σοφοῦ
ιστορικοῦ τῆς πόλεώς μας, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ἔργον του μᾶς ἔδειξε τὸν δρό-
μον νὰ ἀναζητήσωμεν τὸ ἀρχαῖον, ὅσον καὶ τὸ πρόσφατον παρελθὸν τῆς
ιστορικῆς πόλεως τῶν Πατρῶν.

Τὸ παρελθὸν αὐτὸ ἀποκαλύπτεται ὥραϊον καὶ ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον
ἀπὸ τὰ γραπτά ἢ μὴ μνημεῖα τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς
προφορικῆς παραδόσεως τοῦ λαοῦ, ἐκείνου δηλαδὴ τὸ ὁποῖον διεσώθη
μέχρις ἡμῶν ἀπὸ τὰς παρελθούσας γενεὰς εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ εἶναι
τοῦτο τὰ δημοτικά τραγούδια, τὰ παραμῦθια, αἱ παραδόσεις, ὅλον αὐτὸ τὸ
ὕλικον ποὺ ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζεται λαογραφικόν. Κυρίως ἡ λαϊκὴ Μοῦ-
σα εἶναι ἐκεῖνη ποὺ ἔχει ἀναλάβει εἰς κάθε σχεδὸν περίπτωσιν τῆς ἱστορι-
κῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς νὰ ἀποθανατίζῃ τοὺς σταθμούς αὐτοὺς τοῦ παρελ-
θόντος καὶ νὰ ζωγραφίῃ μὲ αἰσθημα καὶ ζωντάνια τὰ αἰσθήματα, τοὺς
πόθους καὶ τὴν ζωὴν γενικῶς τῶν παλαιότερων κατοίκων, οἱ ὁποῖοι πρὸ
ἡμῶν κατοικοῦσαν καὶ ἔδρων εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

Ἄλλὰ Πατρινὰ δημοτικά τραγούδια, ἀποκλειστικῶς Πατρινά, εἶναι
ἐλάχιστα. Τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ ἰδίως τὰ κλέφτικα δὲν εἶναι
ὁμοιόμορφα παντοῦ, ὅπου τραγουδιῶνται. Τὸ αὐτὸ ἱστορικὸν τραγοῦδι εἶναι
κατὰ κανόνα πανελλήνιον, ἐτραγουδεῖτο καὶ τραγουδεῖται καὶ σήμερον εἰς
πολλά, ἂν ὄχι εἰς ὅλα, τὰ σημεῖα τοῦ πανελληνίου. Δὲν τραγουδεῖται ὅμως
τὸ δημοικὸν τραγοῦδι ὁμοιόμορφως, ἀλλὰ μὲ διαφορὰς, μὲ παραλλαγὰς,
ἀναλόγως τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐξελίξεως, ἢν ὁποῖαν ἔλαβε τὸ ὠρισμένον
αὐτὸ δημοικὸν τραγοῦδι. Συμβίνει δὲ κάποτε, βοηθήσεως καὶ τῆς διαφί-
ρου φωνητικῆς καὶ ἀναμίξεως στοιχείων τοπικῆς διαλέκτου, νὰ γίνῃ ἀγνώρι-
στον. Πάντως καὶ τοῦτο ἂν συμβῇ τὸ νόημα καὶ ἡ κεντρικὴ ἰδέα παραμέ-
νουν βασικῶς τὰ αὐτὰ καὶ ἔτσι οἱ εἰδικοὶ ἐπιστήμονες εἰμποροῦν νὰ ἀποκα-
ταστήσουν αὐτὸ τὸ τραγοῦδι, νὰ εὑρουν τὴν ἱστορίαν του, τὴν ἀρχὴν του,
καὶ τὰς ποικιλίας του, τὰς παραλλαγὰς του. Αἱ παραλλαγαὶ αὗται εἶναι
ἀλλαγαὶ διαφορῶν σίχων, τοπωνυμῶν, ὀνομάτων, κλπ. Ἐνα δημοικὸν
τραγοῦδι π.χ. ἐξυμνεῖ τὰς ἀνθραγαθίας ἐνὸς κλέφτη. Ἡ παραλλαγή τοῦ α'
τόπου θέλει τὰ κατορθώματά του νὰ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἰδικήν του

περιφέρειαν ἢ εἰς τὴν β' τοιοθεσίαν, ἢ παραλλαγή τοῦ γ' τόπου ὁμοίως εἰς τὸν δ' τόπον ἢ εἰς τὸν ἰδικόν του.

Παράδειγμα ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω σημειώσεων τὸ τραγοῦδι τοῦ Καράμπελα. Ὁ Καράμπελας δὲν ἦτο Ἀχαιοῦ κλέφτης, ἦτο ἐκ Κυνουρίας. Ἐν τούτοις εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον Κυνουρίας, εἰς τὸ Αἶγιον καὶ εἰς τὰς Πάτρας ἀπαντᾷται ἡ καίωθι παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ, ἡ ὁποία θέλει τὸν ἡρωϊκὸν καὶ ὠκύποδα αὐτὸν κλέφτην τῆς Κυνουρίας ἀναπαυόμενον μετὰ πολλῶν περιποιήσεων ἐκ μέρους τῶν Πατρινῶν γαντζήδων ἐνταῦθα ἔπειτα ἀπὸ ἡρωϊκῆν πορείαν ἐν διαστήματι μόλις μιᾶς ἡμέρας ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Κυνουρίας, εἰς βοήθειαν τῆς ὁποίας εἶχε τρέξει, μέχρι τῆς Πελοποννησιακῆς πρωτευούσης. Τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν δημοσιεύει ὁ κ. Θάνος Βαγενᾶς εἰς τὸ τελευταῖον λαμπρὸν ἔργον τοῦ περὶ τοῦ κλέφτη τούτου, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη εἰς τὴν σειρὰν τοῦ «Ἀρχείου Κυνουρικῶν μελετῶν» (Θ. Βαγενᾶς : Θανάσης Καράμπελας, Ἀθήνα 1939, σελ. 16). Ἴδου αὕτη :

Ποιὸς εἶδεν ἥλι' ἀπὸ βραδυοῦ, κι' ἄστρο τό μεσημέρι ;
Ποιὸς εἶδε τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν Θανάση ;
(N) ἐγὼ-εἶδα (ν) ἥλι' ἀπὸ βραδυοῦ, κι' ἄστρο τό μεσημέρι
(N) ἐγὼ-εἶδα τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν—Θανάση,
Στῆς Πάτρας τὰ κρασοπουλιά, στῆς Πάτρας τὰργαστήρια
Πέντε χαντζήδες τὸν κερνοῦν, πέντε τὸν παραστέκουν
κι' ἓνα μικρὸ χαν-ζόπουλο γυρίζει καὶ τοῦ λέει
—Ποῦσουν ἐφές, Καράμπελα, ποῦσουν ἐφές Θανάση ;
Ἐφές ἤμουν στὰ Βέρβена, προφές στὸν Ἅγιον Πέτρο
Κι' ἀπόφες μοῦρθε νὰ γραφῇ, σὲ τρεῖς μεριές καὶ μὲν
Πατήσανε τὴ Μπαλεβή, τὸ μέγα Μοναστήρι
Ποῦχε τριακόσια σήμαντρα κι' ἐξῆντα δυὸ καμπάνες
Πᾶσα καμπάνα καὶ παπᾶς κι' ἡ σιδεριά δυὸ δαίκους
Πῆραν ἄσπρα, πῆσαν φλωριά, πῆσαν μαργαριτάρια
Πῆραν τ' ἄσημοκάντηλα, βαγγέλια χρυσωμένα
Πιάσαν καὶ τὸν ἡγούμενο καὶ τὸν Τουρκοπαίδεουν.

Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰς ἀνεκτιμήτους λαογραφικὰς ἐργασίας αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ ἱδρυτοῦ τῆς λαογραφικῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ν. Πολίτη τὸ τραγοῦδι τοῦ λαβωμένου κλέφτη (παράλαβε προχέως : Ν. Γ. Πολίτης Ἐλλογαι ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήναι 1914, σελ. 43). Τὸ δημοτικὸν τραγοῦδι λοιπὸν αὐτὸ ὅπως τὸ παρουσιάζει ὁ ἀειμνήστos Πολίτης, εἰλημμένον ἐκ τῆς Λακωνίας, δὲν ἀπαντᾷται εἰς Πάτρας. Ἀντιθέτως ἐδῶ μέχρι σήμερον ἀκόμη τραγουδεῖται ἡ ἐξῆς παραλλαγή, ἡ ὁποία χωρὶς καμμίαν τοπικὴν μεροληψίαν, εἶναι κατὰ πολὺ ὠραιοτέρα τοῦ κειμένου ποῦ δημοσιεύει ὁ Πολίτης. Λέγει τὸ κείμενον τοῦ Πολίτη :

Φάτε καὶ πιέτε, βρέ παιδιά, χαρῆτε νὰ χαροῦμε
κ' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα παρὰ εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποῦ εἶναι ἡ λαβωματιά, φαρμακερὸ εἶν' τὸ βόλι !
Γιὰ φάρτε με καὶ σῦρτε με ψηλὰ σ' τὸν ἄη Θανάση,
ποῦ ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά μὲ τοὺς παχείς τοὺς ἥσκιους.
Κόψτε κλαριά καὶ στρώστε μου, κλαριά νὰ μὲ σκεπᾶστε·
καὶ στὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ν' ἀφήσετε παρεθύρι,
νὰ μπαϊζοβγαίνει τὸ πουλὶ νὰ φέρνῃ τὰ χαμπέρια.

Καὶ ἡ Πατρὶνὴ παραλλαγή :

—Μὴ κλαῖτε, παλληκάρια μου καὶ σεῖς παιδιὰ δικά μου
κι' ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτα παρ' εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποὺ εἶναι ἡ λαβωματιά, βαρὺ ποὺ εἶν' τὸ βόλι.
Γιὰ πᾶρτε με καὶ σῦρτε με ψηλά στοῦ μοναστηρίου.
Κόψτε κλαδιά καὶ στρώστε μου, νὰ γείρω, νὰ πλαγιαῖσω
καὶ φέρτε μου γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὸ μοναστήρι,
γιὰ νὰ ξεπλύνω τίς λαβωματιῖς ὅπου εἶμαι λαβωμένος
κι' ἂν δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ γιατρευθῶ, καὶ ἂν δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ γιάνω,
θὰ κάψω χῶρες καὶ χωριά, χῶρες καὶ βιλαέτια.

Ἐπίσης γνωστότατον εἶναι τὸ τραγοῦδι «τοῦ Κίτσου ἡ μάννα». Καὶ
τὸ τραγοῦδι αὐτὸ μέ τινες ἐλαφρὰς τροποποιήσεις τραγουδεῖται ἐνταῦθα.
Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτην στροφὴν τοῦ ᾠσματος αὐτοῦ ἐξῆλθε μία παραλλαγή
Πατρὶνὴ, ἥπως ἀπομεμακρυσμένη τοῦ κοινοτάτου εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα
τραγουδιοῦ. Ἡ α! στροφὴ κατὰ τὸν βασικὸν τύπον ἔχει οὕτω (Ν. Πολίτης,
αὐτόθι, σελ. 52) :

Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθονταν ς' τὴν ἄκρη ς' τὸ ποτάμι,
μέ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε
«Ποτάμι, γιὰ λιγότεψε, ποτάμι γύρνα πίσω,
γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, ς' τὰ κλέφτικα λημέρια,
πῶχουν οἱ κλέφταις σύνοδο κι' ὅλοι οἱ καπεταναῖοι».

Ἰδοὺ καὶ ἡ αὐτοτελὴς Πατρὶνὴ παραλλαγή, ὅπου ἀντὶ τῆς γηραιᾶς
μάννας τοῦ Κίτσου ἐμφανίζεται ξανθὴ κόρη, ἀκούουσα εἰς τὸ ὄνομα Σοφία,
ἀλλὰ θέλουσα νὰ διαψεύσῃ τοῦ ὀνόματός της τὸν συμβολισμὸν καταγίνεται
μόνον εἰς τὸ νὰ πετροβολᾷ ἐπιμύνης τὸ ποτάμι.

Ξανθὴ κορὴ καθότανε στὴν ἄκρη τὸ ποτάμι—κλάφε βουνὰ καὶ κάμποι—
Μέ τὸ ποτάμι—μωρὴ Σοφία—μέ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ λιθοβολάει, σκύλ-
[λα, δὲ βορομάει.
Ποτάμι γιὰ—μωρὴ Σοφία—ποτάμι γιὰ λιγότεψε, ποτάμι νὰ στεροφέψῃς γιὰ θά
[μέ κιντυνέψῃς.
Ἵτι θὰ περάσω ἀντίπερα, πέρα στὰ κλεφτοχώρια, πῶχουν οἱ κλέφτες μάζεψῃ,
[πῶχουνε πανηγύρι.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ τοπικά μας τραγούδια.

Ἡ γυναῖκα τοῦ πολεμιστοῦ καλεῖται νὰ μάθῃ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον
τοῦ συζύγου της Ἰδοὺ μὲ ποῖον πρωτότυπον, καὶ ὅχι συνήθη τρόπον παρι-
στάνει τὸ θλιβερὸν γεγονὸς ἡ λαϊκὴ Μοῦσα :

—Ἔβγα, μωρ' Παναγιώταινα, στῆς Λετενοὺς τὸν κάμπο
κι' ἀγνάντεψε κατὰκάμπα, μεσ' τοῦ Παπᾶ τὸν πύργο,
κι' Ἰδές, ἔρχονται πρόβατα, ἔρχονται καὶ γελᾶδια ;
Καὶ ἔβγα μπροστά, καρτέρα τα καὶ καλωρώτησέ τα :
—Πρόβατα, ποὺ εἶναι ὁ ἀφέντης σας ; ποὺ εἶναι ὁ Παναγιώτης ;
—Πίσω βοράει τὰ σκυλιά, βαράει τὰ λιοντάρια.

Εἰς τὸ ἐπόμενον χαριέστατον ἀντιθέτως τραγοῦδι ἀποκαλύπτεται ὁ
ἀνώτερος πολιτισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου. Οἱ Ἕλληνες, ὅσα παράνομα
καὶ ἂν εἶχαν κατὰ τῶν κατακτητῶν, δὲν ἐμποδίζοντο νὰ βλέπουν μέ κάθε
ἀνοχὴν, μέ ἀνεξικακίαν, μέ πολλὴν συμπάθειαν, εἰμποροῦμεν ἀκόμη νὰ

εἰπωμεν, τὰς μεταξὺ τῶν Τούρκων σχέσεις. Οἱ ἐρωτικοὶ πόθοι, τοὺς ὁποίους γεννᾷ εἰς τὰς ὁμοεθνεῖς του τὸ πέρασμα ἑνὸς ὠραίου ντερβίση, εἶναι ὑλόθεσις πού δὲν ἐνοχλεῖ καθόλου τὸν ψυχικὸν κόσμον τῶν ἑλλήνων ἀλλὰ μὲ κάθε λεπτότητα οὗτοι παρακολουθοῦν τὸ εὖχαρι ἐπιεισόδιον :

“Ενας ντερβίσης διάβαινε στὴ μέση στοῦ παζάρι·

“Ελαμψεν ὁ τόπος, ἔλαμψεν, ἔλσμψε τὸ παζάρι.

Μιά μπέησα τὸν ἀγνάντευε ψιλά ἀπὸ τὸ καφάσι.

—“Ὡρα καλὴ σου, μπέη μου, καλὸ νὰ πῆς, καλὰ νὰ ρθῇς
καὶ στοῦ καλοῦ σου γύρισμα ἐδώθε νὰ περάσῃς.

Τὰ πράγματα ὅμως μεταβάλλονται τελείως, ὅταν ἡ ἀρχή, ἡ ὁποία ἐξετέθη ἀνωτέρω, παραβιάζεται. *Ακαμπτos ὁ λαϊκὸς ποιητὴς δὲν ἐννοεῖ νὰ χαρίσῃ οὔτε λέξιν συμπαθείας πρὸς Τούρκους καρδιοκατακτητὰς, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν νὰ κατακτῇσουν, δίχως νὰ ἀποστεργοῦν καὶ τὴν βίαν τὴν χριστιανὴν Λάμπρω. Ἀλλ’ ἡ Λάμπρω εἶναι φρόνιμος κόρη καὶ καλὴ χριστιανική.

Δέκα ὀκτῶ Τουρκόπουλα τὴ Λάμπρω κυνηγοῦσαν,
κι’ ἡ Λάμπρω ἦταν φρόνιμη καὶ στὸν ἄη Γιώργη πάει.

—“Αἱ Γιώργη, βόθηα με ἀπ’ τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια,
νὰ φέρνω λίτρες τὸ κερί καὶ χοῦφτες τὸ λιβάνι
καὶ στὰ βουβαλοτόμαρα νὰ κουβαλῶ τὸ λάδι.

Ἐπιφυλασσόμενος ἄλλοτε νὰ ἐξακολουθῇσιν τὴν δημοσίευσιν καὶ ἄλλων ἀνεκδότων δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ τύπου μας, θὰ προσθέσω ἐδῶ ἓνα μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦ Πατρινὸν δημοικὸν τραγούδι τῆς Τουρκοκρατίας, τὸ ὅποιον σήμερον τείνει νὰ σβύσῃ. Ἀναφέρεται ὅμως εἰς τὰς Παλαιὰς Πάτρας, εἰς τὴν ἀκμὴν των, εἰς τὸ παρελθόν των τὸ ἀνθηρὸν καὶ εἶναι τόσον σπάνια τι τραγούδια αὐτά, τὰ ὅποια ἀναμφισβητήτως κάποτε θὰ ἐτραγουδῆθησαν εἰς τὰ σοκάκια τῆς πόλεώς μας τοῦ τέλους τοῦ 18ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, ὥστε θέλω νὰ τὸ θεωρῶ εὖρημα διὰ τὴν συλλογὴν μου καὶ διὰ τὴν πόλιν μας καὶ ἐξαιτοῦμαι τὴν συνδρομὴν παντός ἀρμοδίου διὰ νὰ ἀναζήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν μας τὸ λαμπρὸν πρᾶγμα τι τραγούδι μας :

Χρόνους δώδεκα καὶ ἀκόμα πέντε μῆνες
περπατῶ καὶ σέ ζητῶ, Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

Κι’ ἐγκιζέρισα στῆς Πάτρας τὰ σοκάκια
γιὰ νὰ σ’ εὔρω δὲ μπορῶ, Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

Κι’ ἔφαγα ἐυλιές τριακόσιες δέκα πέντε

κι’ ἄλλες τόσες ταγιαντῶ, γιατί σ’ ἔδα, Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

Καὶ τίς ἔφαγα σ’ ἓνα στενὸ σοκκάκι, ἐκεῖ ποῦπιανες νερό,

[Μαριγοῦλα, Μαριγῶ.

—Σήκω, Μαριγῶ, καὶ φόρεσε τὴν κοζάκα

κι’ ἄντε πᾶμε στὸν κατῆ, νὰ ἴδοῦμε τί θὰ πῇ.

Εἰς τὸν στ. 3 ἐγκιζέρισα περιεπλανήθην, ἐτριγύρισα. Εἰς τὸν στ. 6 ταγιαντῶ ὑποφέρω, ὑπομένω. Εἰς τὸν στ. 8 κοζάκα, γυναικεῖον ἐνδυμα, περιβάλλον τὴν μέσην καὶ ἄνω.

ΚΩΝΣΤ. Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΤ. ΘΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Σε ηλικία ογδόντα χρονών, το βράδυ της 31ης Ιουλίου 1939 άφησε τη τελευταία του πνοή σ' ένα θάλαμο του Δημοτικού Νοσοκομείου Ἀθηνών ο Ιστορικός της πόλεώς μας και τακτικός μας συνεργάτης Στέφανος Θωμόπουλος.

Αυτήν τήν εποχή πού τόν εὔρεν ὁ θάνατος, συνήθως κάθε χρόνο δέν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρά νά ἐτοιμάζεται γιά τὸ καθιερωμένο ἐτήσιο ταξίδι του στήν Πάτρα, ὅπου ἐρχόνταν νά συναντήσῃ τοὺς φίλους του, νά μελετήσῃ ἐπὶ τόπου διάφορα σημεῖα τῆς Πατρινῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας, μὰ πῶς πολὺ γιά νά προσκυνήσῃ καὶ περιηγηθῇ, ἀχόρταστος νοσταλγὸς καὶ ἀφοσιωμένος λάτρης, τὴν πόλιν πού γιά τὴν ἱστορίαν της καὶ τὴν ἔρευνα τῶν θησαυρῶν της ἀφιέρωσεν ὅλη του τὴ ζωὴ. Καὶ φέτος οἱ ἴδιες φροντίδες τόν εἶχαν προφθάσει. Μαλιστα παρ' ὅλο ὅτι ἦταν ἀρρώστος, δηλαδὴ καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν προσβολὴ τῆς ἀρρώστειας πού τόν ὠδήγησε τελικὰ στὸ τάφο, δέν ἔπαυε νά σκέφτεται τὸ ταξίδι του στήν Πάτρα, πού τῷχε κιόλας ἀποφασισμένο, γιατί εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὸ μεταξὺ ἡ ὑγεία του εἶχε καλλιτερέψει.

Μὰ δυστυχῶς εἶχε σημάνει ἡ μοιραία ὥρα. Κάποιες ἄλλες ἀνησυχίες, κάποιες ἄλλες φροντίδες, ἐπιθανάτιες αὐτές, εἶχαν σκλαβώσει τελευταῖα τὸν καιρὸ του. Ὅπως μᾶς διηγήθηκε ἡ ἀνεψιὰ του καὶ διακεκριμένη συμπολιτισσά μας σιγὴν Ἀθῆνα δις Μαρία Ἰωάν. Τσερτίδου, βιάστηκε πολὺ τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ βάλθηκε μὲ τὰ δυνάμει του νά συνεχίσῃ τὴν συγγραφὴ τῆς β' ἐκδόσεως τῆς ἱστορίας του τῶν Πατρῶν. Καὶ μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴ τῆς ἀρρώστειας του ἐκάθισε νά συνεχίσῃ τὸ γράψιμο τοῦ βιβλίου του πού ἀτυχῶς προωριζότανε νά μείνῃ ἡμιτελὲς ἢ μᾶλλον κοντὰ στὸ τέλος ἀσυμπλήρωτο. Ὅταν τὸν ἤρρεν ἡ δευτέρα προσβολὴ τῆς συμφορῆσεως πού τοῦ στοιχίσεν ἔπειτα τὸν θάνατο, στὸ φτωχικὸ του δωμάτιο βρέθηκαν χαρτιά, κείμενα, σημειώσεις, εἰκόνες, σχέδια στῇ θέσει τοὺς ἀπάνω στὸ τραπέζι του, ἀκριβῶς ὅπως τὰ ἔβρισε τὸ πρῶν πού ἀρρώστησε βαρεὶα καὶ μεταφέρθηκε στὸ νοσοκομεῖο. Μὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ἔρλεπε κανένας μιά βαρυσμάρτα, κάποιαν ἀπροθυμία, κάποιαν ἔλλειψη ἐπιβολῆς καὶ συγκεντρώσεως στὸ νά τελειώσῃ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο. Παρεπονεῖτο ὅτι εἶχε βαρεθῇ πιά τὴ ζωὴ. Ὁ θάνατος τὸν ἔφθανε μὲ γρήγορον βῆμα. Στὰ τέλη Μαΐου φέτος ἔπαθε μίαν προσβολὴ ἐλαφρᾶς μορφῆς συμφορῆσεως. Οἱ διακεκριμένοι συμπολίτες μας γιатροὶ τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου πού εἶναι σύγχρονοι καὶ Πανεπιστημιακοὶ μὲ ἄρτια ὀργάνωση ἐπιστημονικὴ πού ἀνήκει στήν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ διευθυντὴς ἱατρός τοῦ χειρουργικοῦ τμήματος τοῦ Νοσοκομείου κ. Τάκης Ἰωάν. Σιγαλὸς καὶ ὁ α' βοηθὸς ἱατρός τῆς Θεραπευτικῆς κλινικῆς τοῦ ἴδιου Νοσοκομείου κ. Λουκάς Δ. Λουκόπουλος, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι συνάδελφοί τους, κατάρθρωσαν νά βελτιώσουν τὴν ὑγείαν του καὶ νά τὸν ἐπαναφέρουν γρήγορα στὴ ζωὴ καὶ στὴν ὑγείαν του. Ἐπειτα ἀπὸ παραμονὴ εἰκοσὶ ἡμερῶν στὸ Νοσοκομεῖο, βγήκε ὑγιὴς καὶ εὐχαριστημένος. Τὰ συμπτώματα τῆς συμφορῆσεως αὐτῆς εἶχαν τώρα πῶς ὑποχωρήσει σχεδὸν τελείως. Ἀποχαιρέτησε μὲ ἀγάπην καὶ εὐγνωμοσύνην τοὺς συμπολίτες του γιатροὺς καὶ ξαναγύρῃς στὸ διαμέρισμα του στὴν ὁδὸ Σόλωνος, τὸ ἴδιο πού κρατοῦσε ἐδῶ καὶ τριάντα ὀκτὼ χρόνια, ἀπειλώντας ὅπως καὶ ὅταν ἦταν στὸ κρεβάτι :

—Τώρα ἐγὼ θά σηκωθῶ νά πάω στὴν Πάτρα.

Δέν ἦταν ὅμως νά μᾶς ἔρθῃ φέτος ὁ σοφὸς φίλος μας, ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐρωτευμένος τῆς Πατρινῆς ἱστορίας. Τὸ πρῶν τῆς 10ης Ἰουλίου, μόλις ἐφυγεν

ἀπὸ τὸ δωμάτιό του καὶ ἐξήφασε στὸ ἔναντι φαρμακεῖο τοῦ συμπολίτου μας κ. Ἡλ. Τριανταφύλλου γιὰ νὰ τὸν καλημερίσῃ, ἔπαθε τὴν δευτέρη, καθαρὴν αὐτὴ τὴ φορά, προσβολὴ συμφορῆσεως. Δὲν εἰμπόρεσε νὰ σταθῇ ὀρθὸς καὶ ἔπεσε χάρμω. Στὸ τόπο τοῦ ἀτυχήματος ἔσπευσεν ἡ ἀνεψιὰ του δις Μαρία Τσερτίδου, τοῦ ἔγινεν ἀφαίμαξη καὶ μεταφέρθηκεν ἀμέσως στὸ Νοσοκομεῖο γιὰ περιθαλψῆ. Μάλιστα γιὰ λίγες μέρες ὁ καυμένος ὁ Μπάρμπα—Στέφανος, ὅπως τὸν ἔλεγαν με οἰκειότητα ὅλοι οἱ φίλοι του καὶ συγγενεῖς, ἔμεινε στὸ Ἱπποκρατεῖο Νοσοκομεῖο, μὰ πάντα ἀναζητοῦσε νὰ ἔχῃ κοντὰ του τοὺς ἀγαπημένους του πατριώτες γιатρούς. "Ἐτσι μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ γιатροῦ κ. Σιγαλοῦ ποὺ ὅλοι οἱ Πατρινοὶ τὸν ξέρουμε ποιά μεγάλη καρδιά καὶ ἀνωτερότητα εὐγενικῆ κρῦβει ὁ ἐσοχος αὐτὸς Πατρινὸς ἐπιστήμων ποὺ τιμᾷ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως μας στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους τῆς πρωτεύουσας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς, ὁ μεγάλος μας ἄρρωστος μεταφέρθηκε καὶ πάλι στὸ πολιτικὸ Νοσοκομεῖο καὶ παρέμεινε ἐκεῖ με τὶς φροντίδες τοῦ κ. Τάκη Σιγαλοῦ καὶ τοῦ ἄλλου ἐπίσης ἐκλεκτοτάτου Πατρινοῦ ἐπιστήμονος καὶ διακεκριμένου γιатροῦ καὶ νέου τοῦ κ. Λουκᾶ Λουκσπούλου. Στὴν ἀρρώστειά του ἐπίσης μεγάλες καὶ πολὺτιμες ὑπηρεσίες προσέφερε ἡ ἀνεψιὰ του δις Μαρία Τσερτίδου ποὺ ἀναμφίβολα γλύκανε καὶ ἀνεκούφισε ὅσο ἦταν ἀνθρώπινως δυνατόν τις τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Μπάρμπα—Στέφανου.

Μὰ τώρα ἡ ἀρρώστεια του ἦταν βαρεῖας μορφῆς. Δὲ μιλοῦσε, δὲ μπορούσε νὰ γράψῃ, νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν ἄλλον κόσμον, δύσκολα ἀνεγνώριζε τοὺς φίλους του καὶ συγγενεῖς του. Εἶχε πάθει ἡμιπληγία σὲ ὅλο τὸ δεξιὸ μέρος τοῦ σώματος. Ἐδυσκολεύετο στὴ τροφή, σὲ ὅλα, ἐβάρυνε πιά καὶ ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα προχωροῦσε πρὸς τὴν κοινὴ μοῖρα ὅλων μας. Στὸ Νοσοκομεῖο τὴ δευτέρη φορά ἔμεινε ἐννέα ἡμέρες. Γῆν Κυριακὴ 30 Ἰουλίου ξημερώθηκε βαρὺς, βυθισμένος, ἄτονος καὶ τὴ Δευτέρα τὸ πρωῒ μελανός. Τοῦ παρουσιάσθηκε ὑποστατικὴ πνευμονία. Διχωρ καμμιὰ ταραχὴ τὸ ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας ἐνωρὶς μετάλαβε τὸν ἀχράντων μυστηρίων. Στὶς 6 τὸ ἀπόγευμα ἄρχισεν ὁ ἐπιθανάτιος ροχχός. Μάταιες πῆγαν ὅλες οἱ προσπάθειες τῆς ἐπιστήμης νὰ τὸν κρατήσουν στὴ ζωῇ. Δὲν ὑπῆρχε πιά ἐλπίδα σωτηρίας. Στὶς 8 τὸ βράδυ, ἀκριβῶς μὲ τὴ τελευταίαν ἀναλαμπὴ τοῦ αἰτικοῦ ἡλίου, ὕστερα ἀπὸ τὴν μακρὰν τελευταία ἡμέρα τοῦ φετεινοῦ Ἰουλίου, ὁ Στέφανος Θωμόπουλος ἀφῆσεν ἥρεμα τὴ τελευταία του πνοή. Ὁραῖος καὶ γαλήνιος νεκρός, πῖο νέος ἀπὸ ὅτι ἐφαίνεται πρὸ ὀλίγου, ἦταν ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι τοῦ θανάτου ὁ πατέρας τῆς τοπικῆς μας ἱστορίας, ὁ ἐκλεκτός καὶ ἀγαπημένος τῆς Πατρὸς ποὺ πέθανε μακρὰ ἀπ' αὐτήν. Στὸ θάνατό του παρευρισκόταν ἡ ἀνεψιὰ του δις Τσερτίδου καὶ οἱ γιатροί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ὁ Στέφανος Θωμόπουλος, γιὸς τοῦ πληροῦ συμβολαιογράφου τῶν Πατρῶν Νικολάου Θωμοπούλου, γεννήθηκε στὴν πόλιν μας τὶς 11 Αὐγούστου 1859. Ἡ καταγωγή τῆς οἰκογενείας του ποὺ στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα διακρινόταν στὴν Πάτρα ὡς ἀπὸ τὶς καλλίτερες καὶ πλουσιώτερες, ἔχει βαθεὶα ρίζα ἀπὸ τὴν Ἠπειρο, πάντως καὶ ὁ πατέρας του ἦταν βέρος Πατρινὸς ἀρχοντας. Τὸ σπίτι ποὺ γεννήθηκε εἶναι στὴν ὁδὸ Ἐρμού, ἕνα σπίτι παραπάνω ἀπὸ τὴ διασταύρωση τοῦ ὁρόμου αὐτοῦ μὲ τὴν ὁδὸ Κορίνθου. Τελείωσε τὶς γυμνασιακὰς του σπουδὰς στὸ Α'. Γυμνάσιο Πατρῶν στὰ 1879. Μάλιστα σὲ κάποιον διαγωνισμὸν συνθέσεων γιὰ τὴν καλύτερη ἱστορία τῆς πόλεως μας ὁ γυμνασιάρχης του Παπαλουκάς ἐπήνεσε πολὺ τὴν ἐργασία του καὶ ἡ ἐνθάρρυνση αὐτὴ στάθηκε ἱκανὴ νὰ κάμῃ τὸν νεαρὸ Πατρινόπουλο νὰ ἀφοσιωθῇ μὲ ζήλο στὴν ἱστορία τῆς γενετικῆς του. Ἀκολούθησε ἔπειτα τὴ Νομικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἡ

όποια στο τέλος τών σπουδών του τόν έκαμε διδύκτορα τού δικαίου. Έδικοηγόρησε γιά πολύ καιρό στην Πάτρα, αφού πρώτα έξεπλήρωσε τó καθήκον του στην πατρίδα. Υπήρέτηκε ως λοχίας στην "Ήπειρο στις άτυχες έκατρατείες τών χρόνων εκείνων. "Έπειτα, όταν έχασε τόν πατέρα του, έφυγεν από την Πάτρα και έπηγε στην πρωτεύουσα, όπου στην άρχή υπηρέτησεν ως υπάλληλος στην εταιρία Άμοιβαία και κατόπι στην Έθνική Βιβλιοθήκη. Τó 1933 πήρε τή σύνταξή του και άποσύρθηκε στη ζωή τού άπομάχου. Παρέμενε στην Άθήνα, άλλα τακτικά κάθε καλοκαίρι, πολλές φορές και τόν χειμώνα, κατέβαινε στην πόλη μας και περνούσε έδω τις διακοπές του. "Εμεινεν άγαμος και είχε τó άτύχημα νά δη όλα τά άδέλφια του νά πεθάνουν πριν άπ' αυτόν. Δέχθηκε μέ στρωϊκότητα όλα τά κτυπήματα τής Μοίρας και δέν έγκατέλεψε ποτέ τόν ένθουςιασμό πού είχε γιά τις πατρινές σπουδές, τών όποιών άναμφισβήτητα είναι ó δημιουργός και ó καθοδηγητής.

ΤΟ ΑΓΓΕΛΜΑ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΑ

Τηλεγραφήματα τού ίατρού κ. Τάκη Σιγαλού πρós τó διευθυντή μας και τόν πατέρα του ίατρού κ. Ίωάν. Σιγαλό, Πρόεδρο τής Σχολής Λαού κ. λ. π. και φίλο τού άποθανόντος, έφεραν τó θλιβερό άγγελμα τó πρωϊ τής έπομένης ήμερας. Άμέσως είδοποιήθησαν ó Δήμος, ó Δικηγορικός Σύλλογος και άλλα σωματεία. Ή σημαία τού Δικηγορικού Συλλόγου ύψώθηκε έξω τού δικαστικού μεγάρου μεσίστη και ή Βιβλιοθήκη του, έκλείστηκε όλη την ήμέρα τής κηδείας του. Τó μεσημέρι συνήλθε τó Συμβούλιο και τιμώντας τή μνήμη τού άρχαίου δικηγόρου τής πόλεως μας και ίστορικού της έξέδωσε συλληπητήριο ψήφισμα. Έπίσης τó μεσημέρι συνήλθεν έκτάκτως και ή Διοικητική Έπιτροπή τού Δήμου μέ την προεδρεία τού Δημαρχοούντος κ. Βασίλ. Δημητροπούλου. Ή έπιτροπή έξέδωσε συλληπητήριο ψήφισμα, άπεφάσισε νά δοθούν είς μνήμη του έκ μέρους τού Δήμου διάφορα ποσά στό: φιλανθρωπικά ίδρύματα και νά τελεσθί επίσημο μνημόσυνο. Ή σημαία τού Δημοτικού Καταστήματος έκυμάτιζε μεσίστη.

Πρέπει νά σημειωθί ότι ó Δήμος Πατρέων, μέ πρωτοστάτη τόν δημοτικό σύμβουλο κ. Διον. Τόφαλο, προσεφέρθηκε νά γίνη ή κηδεία στην πόλη μας μέ δαπάνη τού Δήμου. Ή προσφορά αύτή έγνωστοποιήθηκε έγκαιρώς στους συγγενείς τού θανόντος στην Άθήνα, άλλα δέν ήταν δυνατό νά δεχθούν, γιατί ή έπιθυμία τού ίδιου τού νεκρού ήταν νά ταφί στην Άθήνα στο τάφο, όπου πρό 50ετίας είχε ταφί μονάχη μιá άδελφή του.

Ψηφίσματα έξέδωσαν και ó μέ την προεδρεία τού κ. Σιγαλού άρχαίος σάλλογος «Άγιος Κωνσταντίνος», πού τόν είχαν έπίτιμον Πρόεδρο, τó Πτωχοκομείο, ή Σχολή Λαού κ. ά. Νεκρολογίες έκτενεις δημοσιεύθηκαν στό φύλλα τής 2ας Αύγουστου τών έφημερίδων «Νεολόγος» και «Τηλέγραφος», έπίσης τών κ.κ. Μάκη Άθανασίου στο «Ταχυδρόμο», τού κ. Άγγέλου Ρηγοπούλου στόν «Νεολόγο» και τού κ. Εύαγγελο Φωτιάδη στην έγκυκλοπαιδική έπιθεώρηση «Ήλιος». Ή νεκρολογία τού κ. Φωτιάδη άναδημοσιεύτηκε στόν «Νεολόγο».

ΠΕΘΑΝΕ Ο ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ι. ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΣ

Τό τεύχος αύτό βρισκόταν στο πιεστήριο, όταν δεύτερο πένθος άναγγέλονταν ότι έπληξε την Πατρινή διανόηση. Ό Άριστείδης Ι. Μικρούτσικος έκλεισε γιά πάντα τά μάτια. Στο έπόμενο τεύχος θά συνεχίσουμε τó θλιβερό καθήκον νά κλαίμε πολύτιμους φίλους και συνεργάτες μας, έξοχους διανοητές και τόσο καλούς ανθρώπους σάν εκείνο πού κλαίμε αύτή τή στιγμή τó γρήγορο χαμό του.

«ΑΧΑΪΚΑ»

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΤΗΣΙΑ ΔΡΑΧΜΑΙ 40

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΤΗΣΙΑ ΔΟΛΛΑΡΙΟΝ 1

ΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΠΡΟΠΛΗΡΩΝΟΝΤΑΙ

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧΜΑΙ 8

Ἑγγραφαὶ συνδρομητῶν, ἀλληλογραφία, ἀποστολαὶ καὶ πᾶσα πληροφo-
ρία εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Διευθυντοῦ (Μαιζῶνος 175 - ΠΑΤΡΑΙ)

Τὸ Περιοδικὸν ἐκτυποῦται :

Εἰς τὰ ἐν Πάτραις Τυπογραφεῖα ΘΕΟΔ. ΚΟΥΚΟΥΡΑ Ρ. Φερραίου 60.

Τὸ Περιοδικὸν εὐρίσκεται πρὸς πώλησιν :

*ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ: Πρακτορεῖον Ἑλλην. Τύπου, Βιβλιοπωλεῖα: Θ. Κούκουρα
Ρ. Φερραίου 60, τηλ. 30.77 καὶ Π. Συνοδινοῦ ὁδὸς Ἑρμοῦ*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ: Διεθνὲς Βιβλιοπωλεῖον Ἑλευθερονδάνη.

ΕΝ ΘΕΣΣΟΝΙΚῃ: Βιβλιοπωλεῖον Β. Παπαδοπούλου καὶ Σιας Ἀγ. Σοφίας 37.

ΕΝ ΑΙΓΙΪ: Πρακτορεῖον Ἀγγ. Ζαγκλίφα.

ΕΝ ΠΥΡΓῷ: Βιβλιοπωλεῖον Θεανοῦς Καπογιάννη.

ΖΗΤΟΥΝΤΑΙ πρὸς ἀγορὰν ἀντίτυπα τοῦ 5ου τεύχους (Μάρτιος 1938)

Ρήγα Φερραίου 60

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΟΙΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΑΧΑΪΑ - «CLAUSS»

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1861

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑΤΑΒΕΒΛΗΜΕΝΟΝ £ 30.000

ΕΔΡΑ ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

ΦΕΙΑ : Ὁδὸς Ἀγίου Ἀνδρέου — ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ ἐν Ρηγανοκάμπῳ (Κλάους)

Τηλέφωνα : ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ 24-75 — ΓΡΑΦΕΙΩΝ 27-06

Τηλεγραφικὴ Διεύθυνσις : «ΒΙΝΑΧΑΪΑ»

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ

ΜΑΥΡΟΔΑΦΝΗ — ΔΕΜΕΣΤΙΧΑ — ΚΟΝΙΑΚ — ΣΑΜΠΑΝΙΑ
ΒΕΡΜΟΥΤ — ΜΟΣΧΑΤΟ — ΜΑΛΒΑΣΙΑ — ΜΑΔΕΡΑ — ΜΑΡΣΑΛΑ
ΜΑΛΑΓΑ — ΣΑΝΤΑ ΕΛΕΝΑ Κ.Α.Π.

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΤΩ 1844

Κεφάλαια Μετοχικά καὶ Ἀποθεματικά Δραχ. 1.205.000.000
Καταθέσεις (τῇ 30 Ἰουνίου 1939) » 10.665.650.000

ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Γ. ΚΟΡΙΖΗΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΥΠΟΚΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΙΣ ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ε Ν Π Α Τ Ρ Α Ι Σ :

ΥΠΟΚΑΤΣΤΗΜΑ: ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΔΗΜ. ΓΟΥΝΑΡΗ 37
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΑΓ. ΑΝΔΡΕΟΥ (Στοὰ Μαραγκοπούλου)

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΧΩΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος

ἐκτελεῖ πάσης φύσεως Τραπεζιτικὰς ἐργασίας ὑπὸ ἐξαι-
ρετικῶς συμφέροντας ὅρους

Δέχεται Καταθέσεις

(εἰς πρώτην ζήτησιν, ἐπὶ προθεσμίᾳ καὶ ταμιευτηρίου)
μὲ λίαν εὐνοϊκὰ ἐπιτόκια.